

Paweł Glugła

Małopolskie Towarzystwo Naukowe

ORCID: 0000-0002-5940-9105

„Tarnoviana” Witolda Gryla (1919-2007) jako spuścizna w zbiorach Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie

Wstęp

Tekst jest próbą zaprezentowania zawartości jednej z pięciu kolekcji¹ znajdujących się w zasobach Miejskiej Biblioteki Publicznej (MBP) im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie. Trzon jej stanowi księgozbiór, natomiast drugą częścią są pozostałe artefakty proveniencji Witolda Gryla². O ile woluminy zostały po kilku latach od przekazania darowizny zbioru opracowane i skatalogowane w odrębną całość, to pozostałe materiały nie są do tej pory usystematyzowane i opisane według wymogów archiwistyki. Jest to problem większości bibliotek w Polsce. Brak przygotowania archiwistycznego pracowników merytorycznych polskich ksiąźnic, a także nierzadko również odpowiednich warunków przechowywania nieraz cennych nabytków (m.in. z uwagi na niepowtarzalność formy i zawartości danego dokumentu, zbioru, kolekcji) stawia przed pionem bibliotecznym swoiste wyzwania, które, jak się okazuje, z wielu powodów nie są zawsze możliwe

¹ Są to: kolekcja *Kalevali* Norberta Lippóczyego; kolekcja Lidii i Adama Ciołkoszów; kolekcja harcerska dr hm Marii Żychowskiej; kolekcja Tadeusza Nowaka. Szerzej: P. Glugła, *Tadeusz Nowak (1930-1991) jako aktotwórca nieoczywisty i jego spuścizna w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie* [w:] *Archiwalia nieoczywiste*, red. D. Magier i R. Borychowski, Siedlce 2023, s. 146-151.

² Witold Gryl nie doczekał się jeszcze szczegółowej naukowej biografii. Ukazał się dotychczas jego biogram w formie encyklopedycznej. Zob. K. Moskał, *Gryl Witold* [w:] *Encyklopedia Tarnowa*, red. A. Niedojadło, Tarnów 2010, s. 144.

do realizacji w aktualnych warunkach. Znane ksiąźnice w Polsce o dużym, ogólnopolskim i pozakrajowym zasięgu (przykładowo Biblioteka Narodowa, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Biblioteki Polskiej Akademii Nauk, Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, Biblioteka Kórnicka, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, etc.)³, posiadające w swoich zbiorach nierzadko kilometry jednostek aktowych, w tym rękopisów, maszynopisów, właściwie, zgodnie z zasadami i wymogami współczesnej archiwistyki, opracowały, skatalogowały i na bieżąco udostępniają zainteresowanym podmiotom swoje zbiory, kolekcje. Zawiera się to w zakresie szeroko pojętej informacji naukowej. Nie można tego odnieść do wszystkich lokalnych bibliotek. Zwrócił na to uwagę m.in. Mirosław A. Supruniuk, wskazując w swoich dywagacjach na *Wytyczne opracowania rękopisów w bibliotekach polskich z 1955 r.*⁴ oraz inne rekomendacje⁵. Dotychczas opublikowane w formie skryptu opracowanie Jarosława Wiśniewskiego *Archiwalia w bibliotekach i muzeach z 2000 r.*⁶ nie spełniło oczekiwań bibliotekoznawczych i muzealnictwa⁷. Inne spojrzenie praktyczne podał Maciej Matwijów⁸, dostrzegając „różnice w predyspozycjach, doświadczeniu i przygotowaniu merytorycznym pracowników bibliotecznych, a także w kontroli i koordynacji prac katalogowych”⁹. Zauważył przy tym, że

biblioteki niekiedy praktykowały metodę opracowania fragmentami nawet wówczas, gdy miały już w swoim posiadaniu całość archiwum, wybierając do opracowania w różnych odstępach czasu i niezależnie od siebie pojedyncze jego części, dobierane pod kątem tematyki, wartości naukowej czy rodzaju materiałów, a niekiedy także ze względu na ich specyfikę i związaną z tym trudność i pracochłonność opracowania¹⁰.

³ Zob. *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*, oprac. D. Kamolowa przy współudziale T. Sieniackiej, wyd. 2, Warszawa 2003.

⁴ *Wytyczne opracowania rękopisów w bibliotekach polskich*, oprac. B. Horodyski, Wrocław 1955.

⁵ M. A. Supruniuk, *Gromadzenie i opracowywanie kolekcji archiwalnych w bibliotekach naukowych na przykładzie Archiwum Emigracji Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu*, „Bibliotheca Nostra. Śląski kwartalnik naukowy” 3-4 (22), 2010, s. 24-38.

⁶ J. Wiśniewski, *Archiwalia w bibliotekach i muzeach*, Poznań 2000.

⁷ *Ibidem*, s. 24.

⁸ M. Matwijów, *Naukowe opracowanie i katalogowanie rękopisów nowożytnych i najnowszych (XVI-XX w.) w polskich bibliotekach w II połowie XX w. Metodologia - teoria i praktyka*, „Roczniki Biblioteczne” 59, 2015, s. 91-124.

⁹ *Ibidem*, s. 123.

¹⁰ *Ibidem*, s. 100.

Nadto, środowisko bibliotekarskie w Polsce dotychczas nie zdobyło się na nowe opracowanie zdezaktualizowanych i mających wiele braków *Wytocznych opracowania rękopisów w bibliotekach polskich*. Opracowywanie rękopisów, maszynopisów jest jednym z wyzwań bibliotekarskich XXI w.

Problematykę interdyscyplinarności przygotowań pracowników instytucji kultury w zakresie współpracy pomiędzy trzema działami (archiwów, bibliotek i muzeów) podjął i omówił m.in. Carlos Alberto Ávila Araújo ze Szkoły Informacji Naukowej w Federalnym Uniwersytecie Minas Gerais w Brazylii w tekście *Dialog nauki o informacji z archiwistyką, bibliotekoznawstwem i muzealnictwem. Ostatnie doświadczenie brazylijskie*. W swojej analizie dowodzi, że „możliwe i pożądane jest promowanie dialogu epistemologicznej integracji między dyscyplinami archiwistyki, bibliotekoznawstwa i muzealnictwa”. Podkreślił przy tym, iż „w XX wieku ewolucja teoretyczna tych trzech dyscyplin (a także pewne zmiany praktyczne) często zacierały granice między nimi – a zatem sprzyjały ich integracji”¹¹. W związku z tym nauka o informacji i sama koncepcja informacji mają w XXI w. kluczowe znaczenie dla przyszłego rozwoju tych trzech dyscyplin. Problematyka właściwego i ujednoliconego opracowywania zasobów tejże triady instytucji kultury występuje w wielu krajach (nie tylko w Polsce). Niedomagania w zakresie opracowywania archiwaliów przez biblioteki występują z wielorakim nasileniem i skutkiem w wielu rejonach Polski, jak również świata.

W obowiązujących programach studiów w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa omawiane są zagadnienia w przedmiocie archiwistyki, w tym opracowywania zasobów archiwalnych w bibliotekach. Programy nauczania przewidują specjalizację w zakresie archiwizacji i digitalizacji dokumentów. Odczuwalny jest jednak brak tego typu specjalistów w poszczególnych bibliotekach, w tym tarnowskich. Braki pełnej sekwencyjności w przygotowywaniu do pracy wszystkich bibliotekarzy rzutują na stan opracowania archiwaliów i różnorodnych artefaktów pozyskiwanych przez księżnice, które latami odłożone oczekują na specjalistyczne opracowanie i udostępnianie.

Również Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny (NUKAT) będący katalogiem centralnym części polskich bibliotek naukowych i akademickich, uruchomiony w 2002 r., nie jest do końca dopracowany i daleko mu do doskonałości naukowej, zwłaszcza w zakresie opracowania bibliotecz-

¹¹ A. Ávila Araújo, *Information Science in Dialogue with Archival Science, Library Science and Museum Studies. The Recent Brazilian Experience*, „Zagadnienia informacji naukowej. Studia Informacyjne” 58, 2020, nr 1A (115A), s. 24-42.

no-archiwistycznego manuskryptów, maszynopisów. Tematy te podnoszono podczas konferencji naukowej z cyklu „Hinc Omnia. Zbiory historyczne, artystyczne i specjalne w bibliotekach oraz innych instytucjach kultury”, odbytej w dniach 25-26 listopada 2019 r. w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. Jak słusznie wówczas zauważono, „podstawową potrzebą jest dostępny teraz i zawsze, przejrzysty katalog, prowadzący niezawodnie do poszukiwanego tekstu, nawet, jeśli nie do końca wiadomo, czego się szuka”¹².

Z uwagi na nieopracowaną część pozaksiążkową kolekcji „tarnovianów” Witolda Gryla, przedstawiany tekst w zamyśle autora jest rekonesansem badawczym i prolegomeną do dalszych pogłębionych badań zawartości zbioru nazywanego nieformalnie „spuścizną Gryla”, a pośrednio ma stanowić zachętę do fachowego, kompleksowego opracowania jej przez MBP w Tarnowie.

Zarys struktury organizacyjnej Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie

Miejska Biblioteka Publiczna im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie jest instytucją kultury miasta Tarnowa. Jej celem jest zaspokajanie potrzeb oświatowych, kulturalnych i informacyjnych użytkowników poprzez zapewnienie im dogodnego dostępu do zasobów dorobku literatury, nauki i kultury polskiej oraz światowej, w tym do materiałów i informacji bibliotecznych oraz uczestnictwo w upowszechnianiu wiedzy i kultury. Biblioteka gromadzi książki, czasopisma i zbiory specjalne. Prowadzi działalność edukacyjną, kulturalną i informacyjną. W skład biblioteki wchodzi sześć działów udostępniania, którymi są: Wypożyczalnia dla dorosłych, Czytelnia naukowa, Czytelnia czasopism (jest agendą czytelnicy naukowej), Dział dla dzieci i młodzieży, Dział książki obcojęzycznej, Dział starych druków i książki XIX-wiecznej, Centrum wiedzy o Tarnowie i Regionie (CWoTiR) oraz 10 filii na terenie miasta i punkt biblioteczny nr 1 w Szpitalu Wojewódzkim im. św. Łukasza. Ponadto tzw. „działy wewnętrzne”¹³.

¹² E. Kobierska-Maciuszko, *Rękopisy w katalogu NUKAT? Są, a jakoby żadnego nie było...*, „Tytuł Ujednolicony” 1 (25), 2020, s. 5-10.

¹³ Jako administracyjne i pomocnicze.

Kolekcje w tarnowskiej Miejskiej Bibliotece Publicznej

Jedną z pięciu większych kolekcji i spuścizn w zasobach Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie¹⁴ jest kolekcja mgr. inż. Witolda Gryla (1919–2007) przekazana przez jego córkę Małgorzatę Kądziołę (zmarłą w wieku 63 lat w 2022 r.). Kolekcja ta, jak i pozostałe, znajdują się w Centrum Wiedzy o Tarnowie i Regionie¹⁵. Do biblioteki ze zbiorów Gryla trafiły 1972 książki oraz materiały w teczkach, z czego ponad 500 obejmuje tzw. *tarnoviana*, czyli publikacje poświęcone Tarnowowi i okolicy. Wśród nich znajduje się kilkadziesiąt pozycji z XIX w., w tym wydanie o hetmanie Janie Tarnowskim i Spytku z Melsztyna¹⁶. W kolekcji znalazła się również literatura piękna oraz książki poruszające zagadnienia historyczne, przyrodnicze i religijne¹⁷.

Istotnym jest fakt, że Witold Gryl z wykształcenia był chemikiem, pracował całe życie zawodowe w wyuczonym fachu, natomiast jego wielką pozazawodową pasją była lokalna historia i bibliofilstwo oraz archeologia. Wielu zawodowych historyków, zwłaszcza lokalnych, a także adeptów historii, socjologii, geografii, geologii, archeologii, politologii, urbanistyki, muzealnictwa, etc. korzystało z jego wiedzy, odkryć, doświadczeń, opracowań oraz bogatych zbiorów¹⁸. Gryl był przez dziesięciolecia niekwestionowanym autorytetem lokalnym w zakresie historii miasta Tarnowa¹⁹. Jego córka, Małgorzata Kądzioła, mówiła o ojcu w 2007 r.: „Ojciec bardzo kochał Tarnów i był chodzącą skarbnicą wiedzy o tym mieście. Interesowało go wszystko, co było związane z ziemią tarnowską, nawet najdrobniejsze szczegóły”²⁰.

¹⁴ O genezie powołania do istnienia i losach Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie zob. P. Glugła, *Tadeusz Nowak (1930-1991) jako aktotwórca nieoczywisty...*, op. cit.

¹⁵ Uprzednio w strukturze Działu Informacyjno-Wydawniczego (obecnie nie istniejącego) MBP w Tarnowie.

¹⁶ J. S., *Nie tylko dla bibliofilów. Tarnoviana dla tarnowian*, „Gość Tarnowski” 46 (739), 2007, s. VII.

¹⁷ Wszystkie zostały oznakowane ekslibrisem o treści: „Tarnoviana z księgozbioru Witolda Gryla. Dla MBP w Tarnowie przekazała w darze córka Małgorzata Kądzioła w 2007 roku”.

¹⁸ M. Kądzioła, *Z księgozbioru Witolda Gryla. Pamięci mojego ojca mgr inż. Witolda Gryla*, „Rara. 77 Aukcja Antykwaryczna” 77, 2008, s. 72-82.

¹⁹ Ł. Winczura, *Nawet wyszukiwarka Google mogłaby się uczyć o Tarnowie od Witolda Gryla*, „Gazeta Krakowska (Tarnów, wyd. D)” 127, 2017, dod. *Gazeta Tarnowska*, s. 8.

²⁰ J. S., *Nie tylko dla bibliofilów. Tarnoviana dla tarnowian*, „Gość Tarnowski” 46 (739), 2007, s. VII.

Angażował się w wiele przedsięwzięć społecznych, ratując miejskie zabytki, a także utrwalając o nich pamięć (zarówno w formie pisemnej, jak i fotograficznej oraz *oral history*). Określano go jako „wspaniałego człowieka wielu pasji i zainteresowań, bibliofila, kolekcjonera, darczyńcę”²¹. Był współzałożycielem Społecznego Komitetu Opieki nad Zabytkami, Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Miasta Tarnowa, inicjatorem prac wykopaliskowych na terenie ruin tarnowskiego zamku na Górze Świętego Marcina. Czynn timer współpracował z Muzeum Okręgowym w Tarnowie, Muzeum Diecezjalnym, Miejską Biblioteką Publiczną, pisał artykuły na temat zabytków Tarnowa w prasie lokalnej i ogólnokrajowej, interesowała go architektura miasta²². Był również działaczem PTTK, Społecznym Opiekunem Zabytków, przewodnikiem miejskim, przewodniczącym Komisji Opieki nad Zabytkami Zarządu Wojewódzkiego PTTK w Tarnowie, aktywnym członkiem Towarzystwa Przyjaciół Warszawy, Polskiego Towarzystwa Przyrodników, Towarzystwa Opieki nad Zabytkami, Wielkopolskiego Stowarzyszenia Różdźkarzy²³. Obok takich postaci jak Norbert Lippóczy²⁴, czy Stanisław Westwalewicz²⁵ był „żywą historią miasta”. Jego spuścizna służyła i nadal z powodzeniem jest wykorzystywana przez wielu dyplomatów przy pisaniu prac licencjackich, magisterskich, doktorskich. Choć sam Witold Gryl wielokrotnie zastrzegł, iż nie jest profesjonalnym historykiem, to z jego ogromnej wiedzy i doświadczenia, oraz materiałów korzystało wielu znanych tarnowskich zawodowych historyków, samorządowców, a nawet polityków²⁶. Wymienione dzieła to jedynie niewielki

²¹ Relacja Danuty Orlińskiej z 12 XI 2021 r. w zbiorach autora.

²² *Tarnów - moja pasja. Z Witoldem Grylem rozmawia Ryszard Lis*, „Temi. Galicyjski tygodnik informacyjny” 36, 2000, s. 15.

²³ K. Dobosz, *Motywacje. Witold Gryl*, „Gazeta Południowa. Dziennik Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej Kraków-Nowy Sącz-Tarnów” 30, 1978, nr 66 (9289), s. 4.

²⁴ Norbert Lippóczy (ur. 11 III 1902 w Tálya (Węry), zm. 24 VI 1996 w Tarnowie) - przedsiębiorca, kolekcjoner, bibliofil, współzałożyciel i wieloletni działacz Tarnowskiego Towarzystwa Przyjaciół Węgier. W 1992 roku otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Miasta Tarnowa. Zob. B. Sawczyk, M. Sąsiadowicz, E. Stańczyk, *Ocalić od zapomnienia.... Patroni tarnowskich ulic*, t. I. A-M, Tarnów 2003, s. 131-134.

²⁵ Stanisław Westwalewicz (ur. 13 XI 1906 w Kozienicach, zm. 15 V 1997 w Tarnowie) - malarz, grafik i rysownik. Więzień obozów sowieckich w Kozielsku, Grizowcu; żołnierz Armii Polskiej 2 Korpusu gen. W. Andersa. Po wojnie w Rzymie i Wielkiej Brytanii, powrócił do Polski w 1947 r. Od 1962 r. mieszkaniec Tarnowa; prezes Oddziału Związku Polskich Artystów Plastyków. Zob. M. Mikołajczyk, *Stanisław Westwalewicz, tarnowski artysta*, Tarnów 1998.

²⁶ Przykładowo Jolanta M. Marszalska, dziękując W. Grylowi „za nieocenione informacje dotyczące okresu tuż przed 1939 rokiem i lat 1939-1945 związane historycznie z działalnością Zarządu Dóbr XX Sanguszków w Tarnowie. J. M. Marszalska, *Szkic do Zarządu Dóbr i Archiwum Rodzinnego Sanguszków w Gumniskach*, „Rocznik Tarnowski” 1994, s. 318.

fragment aktywności człowieka, który przez całe długie życie realizował swoje pasje. Do końca życia był aktywny, pełen nowych pomysłów i projektów. Znany był wielu antykwariuszom w Polsce, a także poza jej granicami. Z wieloma łączyły go nici przyjaźni i sympatii. Przesyłali mu katalogi oraz bieżące oferty, nierzadko cymeliów i „białych kruków” antykwarycznych, w tym materiałów rękopiśmiennych. Priorytetem były u Gryla *tarnoviana*.

Przez dziesięciolecia współpracował z Miejską Biblioteką Publiczną im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie. Był źródłem wiedzy o Tarnowie i chętnie, bezinteresownie dzielił się swoimi bezcennymi informacjami. Świadczy o tym np. dedykacja w publikacji wydanej przez MBP w Tarnowie, ofiarowanej Gryłowi. Potwierdza to wpis na stronie tytułowej *Bibliografii Miasta Tarnowa za rok 1992* autorstwa Marii Sąsiadowicz – kierownika ówczesnego Działu Informacyjno-Wydawniczego MBP, o treści:

Panu inżynierowi Witoldowi Gryłowi z wielkimi podziękowaniami za pomoc oraz z nadzieją na dalszą tak owocną dla autorki „Bibliografii” współpracę. Maria Sąsiadowicz – Tarnów Miejska Biblioteka Publiczna, 4.08.1995 r.²⁷

Pozycja ta znalazła się pośród wielu innych *tarnovianów* w kolekcji W. Gryla i paradoksalnie po latach powróciła w te same kolekcje do MBP w Tarnowie.

W. Gryl publikował swoje teksty²⁸, jednakże większość pozostawił w rękopisach i maszynopisach. Niektóre ukazały się w „Informatorze Wojewódzkiego Ośrodka Kultury”, „Tarninach”. Warto wymienić opracowanie o Eugeniuszu Irzykowskim²⁹, poległym pod Monte Cassino³⁰; nadto

Z bogatego materiału W. Gryla oraz jego informacji odnośnie zamku tarnowskiego na Górze św. Marcina skorzystał Krzysztof Moskał. Pisał: „Tutaj chciałbym podziękować P. mgr. inż. Witoldowi Gryłowi, jednemu z inicjatorów prac archeologicznych na tarnowskim zamczysku w latach sześćdziesiątych XX w., za wszystkie cenne materiały oraz informacje, które pozwoliły uzupełnić zawarty tutaj obraz zamczyska na Górze św. Marcina”. Zob. K. Moskał, *In Castro Nostro Tarnoviensi. Zamek Tarnowski jako rezydencja, warownia i centrum administracyjno-gospodarcze dóbr Tarnowskich*, wyd. 2, Tarnów 2004.

²⁷ M. Sąsiadowicz, *Bibliografia Miasta Tarnowa za rok 1992*, Tarnów 1992, s. 1.

²⁸ Przykładowo: W. Gryl, *Tarnowskie echa sprowadzenia zwłok Adama Mickiewicza do kraju i pogrzebu w Krakowie w r. 1890*, „Informator Wojewódzkiego Ośrodka Kultury” 1, 1992, s. 60-66.

²⁹ Eugeniusz Irzykowski (ur. 17 VIII 1921 w Tarnowie, zm. 4 V 1944 Monte Cassino) - żołnierz, ppr. 4 Batalionu Strzelców 3 Dywizji Strzelców Karpackich 2 Korpusu Polskiego (PSZ), absolwent III LO w Tarnowie.

³⁰ W. Gryl, *Luźne kartki z życia nieznanych Tarnowian, czyli młodość i śmierć Eugeniusza Irzykowskiego*, „Informator Wojewódzkiego Ośrodka Kultury” 1, 1992, s. 75-82. W tekście przedstawił sylwetkę podporucznika poległego pod Monte Cassino.

przedstawił m.in. sylwetki: hr. Scipio del Campo³¹, Kazimierza Brauna, ks. Józefa Lenartowicza³² i Zbigniewa Kalitowskiego³³. Z nostalgią wspominał przedwojenny tarnowski tramwaj, snując marzenia o jego reaktywacji w III Rzeczypospolitej³⁴.

Witold Gryl o sobie

Witold Gryl pozostawił pisemną informację:

przeszłością i zabytkami miasta Tarnowa, a także wszelkimi zagadnieniami dotyczącymi tego miasta z dziedziny historii sztuki, malarstwa, grafiki i rzeźby, architektury i urbanistyki, budownictwa mieszczańskiego, sakralnego i obronnego, jak również działalnością sławnych postaci historycznych, urodzonych w Tarnowie lub posiadających jakikolwiek związek z Tarnowem z okresu poprzedzającego powstanie formacji miejskiej, przyznania praw miejskich i dalszymi dziejami do chwili obecnej interesując się od 7-go roku życia (sic!) po dzień dzisiejszy, kiedy to osiągnąłem wiek „zaawansowany”³⁵.

Realizując swoje zainteresowania gromadził przez wiele lat różne materiały, zwłaszcza książki i w ten sposób powstał księgozbiór liczący od 10 do 15 tys. woluminów. Dokładna liczba nie była mu wiadoma, gdyż przedmiotowy zbiór nie był nigdy skatalogowany i zinwentaryzowany³⁶. Systematycznie, rokrocznie był powiększany zarówno w oparciu o katalogi wydawnictw kra-

³¹ Jan Karol Scipio del Campo (ur. 28 II 1801 w Dzikowie, zm. 3 I 1890 w Krakowie) - kapłan rzymskokatolicki (prezbiterat 1826 Rzym), kanonik (1835), kustosz (1880), dziekan kapituły krakowskiej (1885); senator Rzeczypospolitej Krakowskiej (1835-1838); członek Akademii Umiejętności (1872). Jego biblioteka licząca 1000 tomów została przekazana do Dzikowa. Zob. K. Grodziska, *Scipio (Scipio del Campo, Scypion) Jan Karol [w:] Polski Słownik Biograficzny*, t. 36, Warszawa 1995-1996, s. 80-81.

³² Józef Lenartowicz (ur. 5 III 1852 w Wieliczce, zm. 3 VI 1926 w Tarnowie) - kapłan rzymskokatolicki (prezbiterat 1877), budowniczy kościoła parafialnego w Lubczy, społecznik, kompozytor i publicysta. Zob. J. Włodarczyk, *Józef Lenartowicz (1852-1926) kapłan, społecznik, „Biblioteczka Wielicka” 47, 2006, s. 7-11.*

³³ W. Gryl, *Lotnicze tradycje miasta Tarnowa - próba syntezy*, „Informator Wojewódzkiego Ośrodka Kultury” 3, 1992, s. 33-41.

³⁴ W. Gryl, *Z tezką o tarnowskim tramwaju*, „Informator Wojewódzkiego Ośrodka Kultury” 3, 1992, s. 25 -32.

³⁵ Miejska Biblioteka Publiczna im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie (dalej: MBP), Kolekcja W. Gryła, Opracowanie dot. zbioru bibliotecznego Witolda Gryła, Tarnów 27 VIII 1999, k. 2.

³⁶ M. Kądzioła, *Z księgozbioru Witolda Gryła...*, op. cit., s. 72-82.

jowych i zagranicznych jemu współczesnych, jak i antykwarycznych, dostarczanych przez przeszło 40 antykwariatów działających na terenie całej Polski, głównie w Warszawie, Krakowie, Łodzi, Wrocławiu, Bydgoszczy, Częstochowie, Lublinie, Kielcach, Gdańsku i innych miastach. Korzystał również z antykwariatów tarnowskich³⁷. Jednakże tarnowskie miały charakter efemerydalny i po pewnym czasie zakończyły z wielką szkodą dla miejscowych bibliofilów swoją działalność. O tym, że Gryl w kręgach antykwarycznych był postacią dosyć znaną, może świadczyć fakt otrzymania propozycji znanego antykwariatu poznańskiego im. J. K. Żupańskiego³⁸ napisania eseju pod roboczym tytułem „Blaski i cienie życia bibliofila” oraz prośba o sporządzenie listy najbardziej zasłużonych dla kraju ziomków z Polonii australijskiej, co poczytywał sobie jako zaszczytne wyróżnienie³⁹.

Współpracował z 27 bibliotekami w kraju i za granicą (w tym z biblioteką watykańską, biblioteką muzeum im. Juliusza Słowackiego w Krzemieńcu na Ukrainie⁴⁰)⁴¹, a także z dyplomantami wyższych uczelni, którzy albo opracowywali zagadnienia i tematy związane z Tarnowem i jego dziejami lub też mieszkając w Tarnowie korzystali bezinteresownie z jego pomocy w zakresie kwerendy literatury naukowej z jego zbiorów. W ten sposób pomógł ponad 20 dyplomantom, piszącym prace magisterskie i doktorskie.

Z curriculum vitae Witolda Floriana Gryla

Witold Florian Gryl urodził się 1 sierpnia 1919 r. w Tarnowie, zmarł 28 maja 2007 r. w Dąbrowie Tarnowskiej, pochowany na Cmentarzu Starym w Tarnowie⁴². Przeżył 88 lat. Był synem Floriana i Teofili. Trzykrotnie żona-

³⁷ Mowa o antykwariatach tarnowskich przy ul. Bernardynskiej (w PRL jako Kniewskiego), w Rynku oraz przy ul. Piekarskiej.

³⁸ Antykwariat funkcjonuje od ponad 60 lat.

³⁹ Brak informacji, czy propozycje te zostały przez Gryla sfinalizowane.

⁴⁰ Muzeum Juliusza Słowackiego w Krzemieńcu powstało po II wojnie światowej. Obwodowe Literacko-Memorialne Muzeum Juliusza Słowackiego zostało otwarte 20 września 2004 r. Mieści się w dworku Euzebiusza i Salomei Słowackich, w którym poeta spędził pierwsze dwa lata życia. Zob. D. Kacnelson, *Odwiedziny w Muzeum Juliusza Słowackiego w Krzemieńcu*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza” 8, 1973, s. 123-132.

⁴¹ MBP, Kolekcja W. Gryla, Opracowanie dot. zbioru bibliotecznego Witolda Gryla, Tarnów 27 VIII 1999, k. 11.

⁴² (SMOL), *Kochał miasto. Pożegnano Witolda Gryla*, „Dziennik Polski” 128, 2007, dod. *Dziennik Polski Tarnowski*, s. III; (KROP), *Tarnów pożegnał. Odszedł nieustrudzony badacz historii miasta*, „Gazeta Krakowska” 126, 2007, dod. *Gazeta Krakowska Tarnowska*, s. 1.

ty, z ostatnią żoną rozwiedziony. W swoim życiorysie podawał, że ma wykształcenie wyższe w zawodzie chemika, ukończył Uniwersytet Jagielloński i Politechnikę Śląską. Od 1 stycznia 1991 r. przebywał na emeryturze. Posiadał wiele odznaczeń regionalnych i zawodowych, ogólnopństwowych⁴³. Były to: medal za zasługi dla miasta Tarnowa (nadany 9 grudnia 1985 r.), odznaka za zasługi dla województwa tarnowskiego (12 lipiec 1987 r.), srebrna odznaka za opiekę nad zabytkami nadana przez Ministra Kultury i Sztuki (5 czerwiec 1975 r.) i złota odznaka za opiekę nad zabytkami (25 październik 1979 r.), odznaka Zasłużony Działacz Kultury (12 maj 1968 r.), honorowa odznaka Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Chemicznego (29 maj 1973 r.), srebrna odznaka honorowa Naczelnej Organizacji Technicznej (4 kwiecień 1975 r.), złota odznaka honorowa Naczelnej Organizacji Technicznej (25 maj 1998 r.), złota odznaka za zasługi dla Przemysłu Chemicznego (3 wrzesień 1987 r.).

Z zakresu prac społecznych i zainteresowań szczególnie bliskie Grylowi były działania w opiece i ochronie nad zabytkami. Był współzałożycielem Społecznego Komitetu Opieki nad Zabytkami (SKOnZ) oraz współzałożycielem Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Miasta Tarnowa (TOn-ZMT) i współzałożycielem Społecznego Komitetu budowy przekaźnika telewizyjnego na Górze św. Marcina w Tarnowie. W. Gryl był współinicjatorem prac wykopaliskowych na terenie ruin zamku Tarnowskich na Górze św. Marcina (o czym poniżej), a także głównym wykonawcą inwentaryzacji Starego Cmentarza w Tarnowie. Opracował szczegółowo zebrany *in situ* materiał, który w oryginale przekazał Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków (obecnie Delegatury), natomiast kopie Pracownikom Konserwacji Zabytków (PKZ) w Krakowie oraz Archiwum Narodowemu w Krakowie Oddział w Tarnowie.

W tejsze instytucji znajdują się inne materiały dotyczące m.in. zabytków miasta Tarnowa oraz różnorodne dokumenty gromadzone przez Gryla, które przekazał do archiwum i stały się one „Tekami mgr. inż. W. Gryla”. Ścisłe współpracował w Tarnowie z Muzeum Okręgowym, Muzeum Diecezjalnym, prowadził inwentaryzację przypadkowych odkryć archeologicznych podczas prac komunalnych na terenie miasta. Był autorem licznych artykułów na temat zabytków Tarnowa, zarówno w prasie lokalnej, jak i ogólnokrajowej. Wpisał się w dziejach Tarnowa jako długoletni działacz PTTK w dziele ochrony zabytków (społeczny opiekun zabytków),

⁴³ *Odznaczeni i wyróżnieni*, „Tarnowskie Azoty. Organ samorządu robotniczego Zakładów Azotowych im. Feliksa Dzierżyńskiego w Tarnowie” [dalej: „Tarnowskie Azoty”] 23 (677), 1977, s. 2.

przewodnik miejski, instruktor krajoznawstwa regionu oraz przewodniczący Komisji Opieki nad Zabytkami Zarządu Wojewódzkiego PTTK w Tarnowie. Wykorzystywał swoje umiejętności infobrokerskie, które nabył jako były pracownik Archiwum Państwowego w Tarnowie (był tam okresowo zatrudniony w wymiarze 1/2 etatu) oraz jako kierownik Zakładowego Ośrodka Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej Zakładów Azotowych im. F. Dzierżyńskiego w Tarnowie. Podkreślał, że dużo praktycznej wiedzy dało mu działanie przez trzy kadencje jako członka, sekretarza i wreszcie przewodniczącego Komisji Budownictwa oraz jednej kadencji jako członka spoza Rady Komisji Kultury Miejskiej Rady Narodowej w Tarnowie. Uczestniczył czynnie także w przygotowaniu materiałów jubileuszu 400-lecia I Liceum Ogólnokształcącego i stulecia III Liceum Ogólnokształcącego w Tarnowie.

Należy podnieść jego wieloletnią współpracę z autorami profesjonalnych opracowań historycznych dotyczących dziejów Tarnowa, a zwłaszcza zabytków w oparciu o posiadaną literaturę, jak i własne obserwacje przemian zachodzących w mieście od najwcześniejszych lat jego życia⁴⁴.

Jego teksty publikowane były w lokalnym czasopiśmie „Tarniny”, a listy zamieszczano w regionalnym tygodniku „TeMi”⁴⁵ oraz „Dzienniku Polskim”. Występował razem z prof. J. E. Dutkiewiczem⁴⁶ w rozgłośni Polskiego Radia w Krakowie; dwukrotnie w regionalnej TVP Kraków, Tar-

⁴⁴ MBP, Kolekcja W. Gryla, Opracowanie autorskie przez Witolda Gryla swojego życiorysu, b.d., mps, k. 1-2.

⁴⁵ Tarnowski Magazyn Informacyjny „TeMi”. Początki tygodnika sięgają 1976 r., gdy był organem prasowym KW PZPR w Tarnowie. Zaczynano od jednodniówki po miesięcznik. W 1999 r., po zmianach związanych z reformą administracyjną kraju i likwidacją województwa tarnowskiego, podtytuł zmieniono na „Galicyjski Tygodnik Informacyjny”. Wydawany jako tygodnik. Po 1990 tygodnik „TeMi” trzykrotnie zmieniał właściciela. Zob. TEMI, <https://pl.wikipedia.org/wiki/TEMI> (dostęp: 15.05.2023).

⁴⁶ Józef Edward Dutkiewicz (ur. 13 VI 1903 w Podgórzu, zm. 7 IX 1968 w Olkuszu) - polski artysta malarz, historyk sztuki i konserwator zabytków. Podczas kampanii wrześniowej 1939 brał udział w ukryciu przed Niemcami obrazu J. Matejki Bitwa pod Grunwaldem. Okres okupacji spędził w Tarnowie, pracując w Muzeum Diecezjalnym. Od 1945 r. brał udział w zabezpieczaniu zabytków podworskich w okolicach Tarnowa a pozyskane w ten sposób dzieła sztuki zapoczątkowały zbiory Muzeum Ziemi Tarnowskiej (obecnie Muzeum Okręgowe w Tarnowie), którym kierował w latach 1945-1950. Równocześnie od 1946 r. był wojewódzkim i miejskim konserwatorem zabytków w Krakowie. W Tarnowie tworzył miejscowe struktury Związku Polskich Artystów Plastyków, będąc pierwszym powojennym prezesem. Od 1949 r. wykładowca krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, dziekanem Wydziału Konserwacji Zabytków. Prowadził prace konserwatorskie w zamkach w Pieskowej Skale, Krasiczynie i Łańcucie, ratuszu w Zamościu oraz licznych kościołach. Zob. L. Kalinowski, *Profesor dr Józef Edward Dutkiewicz (1903-1968)*, „Ochrona Zabytków” 21, 1968, z. 4 (83), s. 61-65.

nowskiej Telewizji Kablowej oraz w lokalnym Radiu „Max”. Miał pełną świadomość, że nie dysponował profesjonalnym przygotowaniem historycznym:

zaznaczę że podstawową trudność w wypłynięciu na szerokie wody sprawia mi fakt, że nie jestem utytułowanym profesjonalnym historykiem, stąd wiele łamów, mikrofonów i kamer jest dla mnie jako osoby niekwalifikowanej i niekompetentnej na głucho zamknięte, nad czym specjalnie nie boleję, ale dla porządku wymieniam. Ten mój brak wykształcenia nie przeszkadzał jednak krakowskiemu oddziałowi PKZ, którego byłem konsultantem w sprawie Starego Cmentarza w Tarnowie oraz brałem udział w wyjaśnianiu gmerków pochodzenia animalnego rozsianych na Kościele Mariackim w Krakowie, kaplicy zamku w Lublinie, zamku w Janowcu i w kościele bernardyńskim w Tarnowie⁴⁷.

Gryl wspólnie z Polskim Towarzystwem Archeologicznym Oddział w Krakowie prowadził wykopaliska i częściowe zabezpieczenie ruin zamku na Górze Św. Marcina w Tarnowie i *Ibidem* przy kościele pw. św. Marcina. Ponadto nadzorował prace archeologiczno-wykopaliskowe w tarnowskim ratuszu i przy ul. Szerokiej (studnia pobernardyńska)⁴⁸.

W. Gryl był również skrupulatnym dokumentalistą. Był, oprócz prof. Dutkiewicza, Wincentego Ścigalskiego, Aleksandra Zielińskiego, Józefa Klozego (jako przewodniczącego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Tarnowie), jednym z głównych inicjatorów kontynuacji rozpoczętych w 1939 r. prac wykopaliskowych w Tarnowie prowadzonych na ruinach zamku na Górze św. Marcina za zgodą krakowskiego konserwatora zabytków dr Hanny Pieńkowskiej⁴⁹ i przy głównym finansowaniu przedsięwzięcia przez Polskie Towarzystwo Archeologiczne Oddział w Krakowie. Interesujące, że społecznie pełnił funkcję sekretarza komitetu, dokonując pożytecznej i przydatnej pracy w postaci inwentaryzacji starego zabyt-

⁴⁷ MBP, Kolekcja W. Gryla, List W. Gryla do Stanisława Podkościelnego członka Zarządu Miasta Tarnowa dot. zbioru bibliofilskiego z załącznikiem opracowania tematycznego, Tarnów 27 VIII 1999 r., mps, k. 1-13.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Hanna Pieńkowska (ur. 22 IX 1917 w Żytomierzu, zm. 18 VI 1976) - polska konserwator-ka zabytków; dr historii sztuki (1950). Od 1951 r. wojewódzkim konserwatorem zabytków w Krakowie (po J. E. Dutkiewiczu). Zajmowała się ratowaniem zabytków, autorka nowatorskich metod ochrony, prowadziła dokładną dokumentację konserwatorską. W latach 1966-1970 była prezesem krakowskiego oddziału Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Zob. M. Kornecki, *Hanna Pieńkowska (1917-1976)*, „Folia Historiae Artium” 13, 1977, s. 147-153.

kowego cmentarza w Tarnowie według wskazań prof. Dutkiewicza i dr Pieńkowskiej. Wprawdzie do przeprowadzenia tej inwentaryzacji był de-sygnowany 12-osobowy zespół, ale, jak później okazało się, pozostawał je-dynie *pro forma*. Początkowo w pracach w terenie brało czynny udział pię-ciu członków tegoż zespołu, następnie dwóch (Andrzej Zboiński i Witold Grył), a pod koniec prac pozostał jedynie Grył, który samodzielnie dokonał pracochłonnych prac kameralnych, opracowując wszechstronnie zebrany w terenie materiał. Prace te kontynuował łącznie z wizją lokalną w terenie przez okres 15 lat, za co otrzymał symboliczne wręcz wynagrodzenie wyso-kości 3500 zł (w 1962 r.). Przedmiotowa inwentaryzacja została przekazana przez W. Gryła wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w Krakowie i, jak skonstatował Grył, „wszelki ślad po niej zaginął”. Jednakże dysponując brudnopisami w pełni odtworzył zaginione dokumenty. Kopie duplikatu złożył w archiwum Pracowni Konserwacji Zabytków Oddział w Krakowie. W czasie, gdy na zamówienie Zarządu Miejskiego dokonywano trzeciej już z kolei inwentaryzacji Starego Cmentarza w Tarnowie, PKZ doprowadził prace na wysokość kaplicy Sanguszków, po czym czynności inwentaryza-cyjne z nieznanymi bliżej powodów przerwano. W czasie inwentaryzacji, w której Grył brał czynny udział, według jego wskazań fotograf Instytutu Nawozów Sztucznych w Tarnowie-Mościcach dokonał wyboru 600 foto-grafii o formacie pocztówkowym, które również zaginęły w Krakowie po śmierci H. Pieńkowskiej i w czasie zmian administracyjnych, co było niepo-wetowaną szkodą, gdyż część tych obiektów już nie istnieje.

Grył dokonał archiwalnych zdjęć poświęcenia sztandaru II Gimna-zjum im. Hetmana Jana Tarnowskiego oraz udziału klasy, w której pobie-rał naukę w budowie kopca ku czci Marszałka J. Piłsudskiego na Sowińcu w Krakowie, a także zdjęć zabytkowych budynków lub przebudowanych w Tarnowie. Negatywy tych zdjęć zachowały się do czasów współczesnych i były pieczołowicie przechowywane przez ich autora, a zarazem właścicie-la, a następnie przekazane w formie darowizny i stanowią część kolekcji Witolda Gryła w MBP w Tarnowie.

Brał czynny udział w odbudowie Zamku Królewskiego w Warszawie jako prelegent historii zamku, przekazując otrzymane za to wynagrodzenie na fundusz odbudowy tegoż obiektu. Ponadto przekazał zabytkową nar-zutę z połowy XIX w. i dokumenty odnoszące się do kościoła w Wołczyńnie z okresu przygotowania tej świątyni na przyjęcie trumny ze zwłokami Sta-nisława Augusta, które zostały wpisane do działu „cymeliów”. Podał pełne brzmienie napisu na grobie członka Polskiej Komisji Rewindykacyjnej po 1920 r. Mikołaja Piotrowskiego, który jako kustosz zbiorów sanguszkow-skich spoczywa na Starym Cmentarzu w Tarnowie.

Należy wspomnieć również o współpracy Gryla z różnymi muzeami w Polsce. Jednym z wielu było muzeum w Gliwicach odnośnie twórczości malarzy lwowskich, cygańskich, kolejne to Muzeum Lotnictwa w Krakowie w zakresie historii lotnictwa – katastrofy Żwirki i Wigury w Cierlicku w Czechach⁵⁰, przelotu braci Adamowiczów nad Atlantykiem⁵¹.

Przekazał informacje i pocztówki z majorem Jerzym Bajanem⁵²; współpracował z Muzeum Tramwajowym w Bielsku-Białej⁵³, a także z muzeum „Koryznówka” w Nowym Wiśniczu⁵⁴, dysponującym pamiątkami po artyście malarzu Janie Matejce⁵⁵.

Dzięki współpracy Gryla z muzeum w Wilanowie dokonano rekonstrukcji figuralnego nagrobka lekarza tarnowskiego dra med. Józefa Cyryła Starkla⁵⁶ z XIX w. na Starym Cmentarzu w Tarnowie. Mowa o umieszczo-

⁵⁰ 11 IX 1932 podczas lotu do czeskiej Pragi por. Franciszek Żwirko i Stanisław Wigura zginęli w katastrofie lotniczej koło Cierlicka Górnego w Czechosłowacji. W. Wojnar, *Prawda o Cierlicku gdzie Żwirko i Wigura startowali do wieczności*, Czeski Cieszyń 1934.

⁵¹ Bracia Bolesław Adamowicz (1896-1979) i Józef Adamowicz (1893-1970) byli amerykańskimi przemysłowcami oraz lotnikami-amatorami polskiego pochodzenia, wsławieni lotem przez Atlantycką w 1934 r.

⁵² Jerzy Bajan (ur. 4 VI 1901 we Lwowie, zm. 27 VI 1967 w Londynie) - pułkownik pilot Wojska Polskiego. Od 1918 r. w WP. W 1934 r. wspólnie z Gustawem Pokrzywką zwyciężył na samolocie RWD-9 w międzynarodowych zawodach Challenge. W czasie II wojny światowej walczył w Polskich Siłach Powietrznych w Wielkiej Brytanii (RAF). Jego pasją była akrobacja powietrzna. Zasłynął jako autor figury zwanej „Trójką Bajana”. Nazywany mistrzem akrobacji lotniczej; wirtuozem pilotażu, który zwyciężył własne ograniczenia. Po wojnie na emigracji w Londynie. Zob. C. Kączkowski, *Nasi czotowi*, „Skrzydłata Polska” 1, 1933, s. 19; Encyklopedia Krakowa. Jerzy Bajan, <https://encyklopediakrakowa.pl/slawni-i-zapomniani/86-b/784-bajan-jerzy.html> (dostęp: 17.05.2023)

⁵³ Niesdoszłe „muzeum tramwajów” powstało z inicjatywy Bielskiego Towarzystwa Tramwajowego na wydzielonym terenie bazy MZK. Zgromadzono pod wiatą 9 eksponatów. Zabytkowe bielskie tramwaje znalazły miejsce w Muzeum Motoryzacji. Por. J. Polak, *100 lat komunikacji miejskiej w Bielsku-Białej. Zarys historyczny*, Bielsko-Biała 1995.

⁵⁴ Muzeum Pamiątek po Janie Matejce „Koryznówka” w Nowym Wiśniczu jest oddziałem Muzeum Okręgowego w Tarnowie. Z dworkiem i jej mieszkańcami związany był rtm. Witold Pilecki (1901-1948). W 1943 po brawurowej w 1943 ucieczce z KL Auschwitz ukrywał się 3 miesiące (V-VIII) w „Koryznówce” i pisał tam pierwszy Raport z Auschwitz.

⁵⁵ Dworek „Koryznówka” to niewielki, drewniany, kryty gontem budynek, powstały w latach 1864-1866. Od strony wejścia znajduje się otwarty ganek. Był własnością Leonarda Serafińskiego, którego żona była siostrą żony Jana Matejki, który odwiedzał „Koryznówkę” z rodziną w latach 1866-1876. Od 1981 r. istnieje jako muzeum. Wpisany 26 V 1978 r. do rejestru zabytków nieruchomości woj. tarnowskiego (obecnie małopolskiego) pod nr. A-154. W latach 1976-1981 przeprowadzono gruntowny remont budynku. Por. K. Cetera, M. Karczmarz, P. Łabuz-Walczak, *Wiśnicko-Lipnicki Park krajobrazowy*, Kraków 2018, s. 17-18.

⁵⁶ Józef Cyryl Starkel (ur. 10 III 1807 w Gorlicach, zm. 15 IX 1875 w Tarnowie) - polski lekarz, działacz społeczny, oświatowy i gospodarczy, dr med. (1831 Lwów), honorowy obywatel Tarnowa (1866), lekarz miejski w Tarnowie, działacz społeczny, naukowiec, założyciel

nej w muzeum wilanowskim na kolumnie figurze stanowiącej wizję Matki Boskiej Sykstyńskiej podniesionej z rzutu płaskiego do trójwymiarowego. Znajdowała się ona w kaplicy przerobionej z klatki schodowej w pałacu wilanowskim w miejscu, gdzie zmarł król Jan III Sobieski⁵⁷. Dyrekcja muzeum wilanowskiego nadesłała fotografię tejże figury, która dzięki Gryłowi posłużyła do rekonstrukcji figury nagrobkowej na Starym Cmentarzu w Tarnowie.

Opracował również rysunki kilkudziesięciu stanowisk archeologicznych, na które przypadkowo natrafiono w czasie przeprowadzania prac komunalnych połączonych z wykopami. Komplet rysunków przekazał bezinteresownie konserwatorowi zabytków.

Ponadto, jak pisze, przekazał do ówczesnego Archiwum Państwowego w Tarnowie 24 teczki zawierające materiały dotyczące różnych spraw miejskich, w tym konieczności budowy nowego szpitala, obiektów zabytkowych, sylwetek kolejnych konserwatorów, nadto liczne wycinki z lokalnej i ogólnopolskiej prasy nawiązujące do podstawowych zagadnień. Podkreślał, że Kraków posiada „Schneidra”⁵⁸, a Tarnów „Teki Gryła”. Zgromadzony w nich materiał jest różnorodny i wielotematyczny. Dotyczy zagadnień historii miasta, regionu i ludzi z nimi związanych, a także wydarzeń, obiektów historycznych (zarówno istniejących, jak i zlikwidowanych), organizacji i instytucji społecznych, zwłaszcza z dziedziny kultury, sztuki, archeologii. W ramach współpracy do Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie ofiarował dwa tomy *Biblii* ks. Wujka (lipski przedruk z 1854 r.), a do biblioteki watykańskiej zbiór legend o Matce Boskiej, album (folio) Stachewicza sprzed I wojny światowej z bardzo bogatą oprawą ozdobioną motywami roślinnymi. Był to dar Gryła z okazji pobytu Jana Pawła II w Tarnowie 9-10 czerwca 1987 r. podczas Trzeciej Pielgrzymki do Polski⁵⁹.

Towarzystwa Lekarskiego w Tarnowie, ofiarny lekarz w powstaniu styczniowym. Zob. S. Kościński, *Słownik lekarzów polskich*, Warszawa 1888, s. 479.

⁵⁷ Leszek Sługocki ustalił, że król zmarł w pałacu wilanowskim w niewielkim pokoiku, zwanym skarbczykiem, na lewo od wejścia od wschodniej strony korpusu pałacu. Zob. L. Sługocki, *Zgon króla Jana III Sobieskiego. Ocena źródeł*, Łódź 2005.

⁵⁸ Mowa o Tekach Antoniego Schneidra (1825-1880) polskiego krajoznawcy, kolekcjonera, encyklopedysty i dokumentalisty dziejów Galicji. Teki te przechowywane są w Archiwum Narodowym w Krakowie (ANKr). Zespół zawarty w 4 seriach ma 3852 j.a. Zob. Archiwum Narodowe w Krakowie, Teki Antoniego Schneidra.

⁵⁹ *Jestem z Wami. III Pielgrzymka Jana Pawła II do Polski, 8-14 czerwca 1987* (tekst J. Szczep-sny, P. Smoleński), Warszawa 1987; K. Talarek, *Przygotowanie i przebieg wizyty Jana Pawła II w Tarnowie w dniach od 9 do 10 czerwca 1987 roku w świetle dokumentów sprawy obiektywnej „Pielgrzym”, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 31, 2012, nr 2, s. 83-102.*

Do Państwowego Muzeum Okręgowego w Tarnowie ofiarował fotokopię zaginionego planu Starego Cmentarza w Tarnowie, a także przekazał mikrofilm z różnymi grafikami postaci hetmana Jana Tarnowskiego oraz umożliwił skopiowanie historycznej kroniki bernardyńskiej⁶⁰ będącej szczególnie cennym materiałem dla uzupełnienia dziejów Tarnowa. Poza tym ofiarował plan okolic Tarnowa z 1818 r.

Nadto brał dyskretny, jak określił, udział w opracowaniu dziejów I i II Gimnazjum w Tarnowie i optował nawiązanie ciągłości z tarnowską Akademiolą⁶¹, celem utworzenia w Tarnowie filii Uniwersytetu Jagiellońskiego, ale bez prawa nadawania stopni naukowych.

Zajmował się wieloma zabytkami, ich losami, rozważał również powstanie biblioteki zawierającej opracowania o Ignacym Janie Paderewskim⁶², która to inicjatywa nie doczekała się realizacji do czasów współczesnych⁶³.

Zbiory Witolda Gryła w instytucjach kultury

W dniu 24 marca 2010 r. na stronie internetowej „Miaster” w tekście *Miejska Biblioteka Publiczna im. J. Słowackiego Tarnów* zapisano:

Kolekcja Witolda Gryła. Fragment księgozbioru zmarłego w 2007 r. znanego tarnowskiego bibliofila i historyka Witolda Gryła. 2 tys. książek

⁶⁰ Historyczne kroniki bernardyńskie z konwentu tarnowskiego znajdują się w Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie. Zob. H. E. Wyczawski, *Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie. Część 1. dokumenty*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 3, 1961, z. 1-2, s. 27-102; Idem, *Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie. Część 2. rękopisy*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 4, 1962, s. 23-225.

⁶¹ Akademiolą nazywano pierwszą tarnowską szkołę, będącą filią Uniwersytetu Krakowskiego. Nazywana także scholasterią, domem kapitulnym. Zlokalizowana w zabytkowym budynku przy pl. Katedralnym 5. Budynek powstał prawdopodobnie z połączenia dwóch innych obiektów - szkoły parafialnej i infirmerii wikariuszy kolegiackich, wzniesionych około połowy XVI w. Użytkowany był m.in. jako siedziba instytucji szkolnych. Współcześnie wykorzystywany przez tarnowskie Muzeum Diecezjalne. M. Trusz, *Dawny budynek szkolny* [w:] S. Potępa, R. Banach, *Tarnów. Wielki przewodnik. 2, Stare Miasto*, Tarnów 1995, s. 55-60; T. Bukowski, *Muzeum Diecezjalne W Tarnowie. Dzieje, ludzie, dzieła*, „Muzealnictwo” 49, 2008, s. 102-103.

⁶² Inspiracją był fakt istnienia posiadłości z dworkiem I.J. Paderewskiego w Kańskiej Dolnej koło Tarnowa. Por. K. Braun, *Ignacy Paderewski i Ziemia Tarnowska*, „Studia Filologiczne Uniwersytetu Jana Kochanowskiego” 32, 2019, s. 157-188.

⁶³ MBP, Kolekcja W. Gryła, Niektóre osiągnięcia mgr. Inż. Witolda Gryła pretendujące do nadania mu szaczonego tytułu „Honorowego Obywatela Miasta Tarnowa”, mps, b.d., k. 1-4.

zek zostało zakupione przez Urząd Miasta Tarnów, natomiast blisko 500 egz. „Tarnovian” przekazała w darze bibliotece córka Małgorzata Kądzioła⁶⁴.

Informacja ta jawi się jako sprzeczna z opublikowanymi rzetelnymi relacjami z 2007 r. w lokalnej prasie⁶⁵. Część zbiorów z dużego, prywatnego zasobu W. Gryła przekazała MBP w Tarnowie w formie darowizny córka kolekcjonera, Małgorzata Kądzioła. Zbiór jej ojca został rozproszony i znalazł się prawnie w innych instytucjach kultury.

W zbiorach biblioteki w Nowym Wiśniczu znajduje się kolekcja książek Witolda Gryła z niepowtarzalnymi ekslibrisami autorstwa Józefa Szuszkiewicza⁶⁶ przedstawiającymi wiśnicki zamek⁶⁷. W. Gryl był inicjatorem restytuowania biblioteki na zamku Kmitów i Lubomirskich w Nowym Wiśniczu⁶⁸, ofiarowując bezinteresownie z własnego zbioru około 900 woluminów w tematyce sztuk obronnych.

Inna instytucja, Archiwum Narodowe w Krakowie Oddział w Tarnowie, w swoich zasobach posiada zbiór zatytułowany Teki mgr. inż. Witolda Gryła. Jest to 17 j.a. stanowiący 1 m.b. spuścizny Gryła obejmującej swoją zawartością lata 1913-1981, które wymagają szczegółowego zbadania i na-

⁶⁴ Miaster. Miejska Biblioteka Publiczna im. J. Słowackiego Tarnów, <https://miaster.pl/miejsce/miejska-biblioteka-publiczna-im-j-slowackiego-tarnow/> (dostęp: 20.05.2023).

⁶⁵ (ab), *Niezwykły dar dla biblioteki*, „Gazeta Krakowska” 35, 2003, dod. *Gazeta Tarnowska*, s. II; P. Jękosz, *Uczta dla miłośników literatury*, „Nowy Tygodnik” 44, 2007, s. 14; (kwb), *Kolekcja śp. Witolda Gryła. Książki znanego bibliofila dla miejskiej biblioteki*, „Gazeta Krakowska” 256, 2007, dod. *Gazeta Tarnowska*, s. 4; D. Jucha, *Cenny księgozbiór dla biblioteki*, „Tem. Galicyjski tygodnik informacyjny” 45, 2007, s. 21.

⁶⁶ Józef Szuszkiewicz (ur. 3 II 1912 we Lwowie, zm. 20 IX 1982 w Tarnowie) – artysta plastyk, malarz i grafik, jeden z założycieli Teatru im. Ludwika Solskiego w Tarnowie, długoletni nauczyciel i dyrektor Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych w Tarnowie. Jego obrazy znajdują się m.in. w zbiorach Muzeum Okręgowego w Tarnowie oraz Ossolineum we Wrocławiu. B. Sawczyk, M. Sasiadowicz, E. Stańczyk, *Ocalić od zapomnienia.... Patroni tarnowskich ulic, t. II: N-Ż*, Tarnów 2004, s. 92-94.

⁶⁷ *Ekslibrisy Józefa Szuszkiewicza* [ze zbiorów inż. Norberta Lippóczyego. Katalog wystawy]; wstęp N. Lippóczy, Tarnów 1984; M. Cholewa, Wiśnicz. Wystawa „Ślad na papierze” [4.12.2013], <https://www.mojabochnia.pl/?p=101191> (dostęp: 20.05.2023).

⁶⁸ Zamek w Wiśniczu to największy po Wawelu zamek w Małopolsce, położony na północnym skraju cypla wcinającego się w dolinę Leksandrówki. Jest jednym z najcenniejszych w Polsce obiektów architektury rezydencjonalno-obronnej, powstały już w XIV w. Wybudowany w stylu wczesnobarokowym przez ród Kmitów, kilkakrotnie przebudowywany, m.in. w XVI w., kiedy to nadano mu cechy stylu renesansowego. W latach 1615-1621 ponownie przebudowali go kolejni właściciele - Lubomirscy, według planów Macieja Trapoli. Ostatnią, gruntowną restaurację przeszedł w 1949 r. Szerzej: A. Wójcik-Łużycki, *Zamek w Wiśniczu - pomnik historii*, „Wiadomości Konserwatorskie” 25, 2009, s. 88-95.

ukowego opracowania⁶⁹. Warto nadmienić, że tamtejsze archiwalia są właściwie opracowane, sfoliowane i na bieżąco udostępniane kwerendzistom-czytelnikom. Układ zespołu archiwalnego Teki mgr. inż. Witolda Gryła przedstawia się następująco:

1. Budowa szpitala w Tarnowie oraz sprawy związane ze służbą zdrowia w Tarnowie i regionie tarnowskim.
2. Pierwszy przekaznik TV na Górze Świętego Marcina w Tarnowie emitujący Program I.
3. Ostatnie lata Instytutu Nawozów Sztucznych w Tarnowie.
4. Dr Hanna Pieńkowska – konserwator zabytków byłego województwa krakowskiego. Ostatnie lata życia i podsumowanie dorobku na terenie byłego województwa krakowskiego i miasta Tarnowa.
5. Prof. dr Józef Dutkiewicz, wykładowca ASP w Krakowie, redaktor „Ochrony Zabytków”, przewodniczący Zarządu Towarzystwa Opieki nad Zabytkami miasta Tarnowa; ostatnie lata życia i podsumowanie jego działalności na terenie miasta Tarnowa i kraju.
6. Materiały dotyczące Miejskiej Rady Narodowej w Tarnowie. Korespondencja wychodząca i przychodząca.
7. Front Jedności Narodu. Były Komitet Wojewódzki w Krakowie i były powiatowy oraz miejski komitet FJN w Tarnowie.
8. Zakłady Azotowe im. Feliksa Dzierżyńskiego w Tarnowie. Dzieje, jubileusze, sylwetki niektórych pracowników.
9. Materiały dotyczące Szkoły Powszechnej 7 klasowej Żeńskiej im. Królowej Jadwigi w Tarnowie.
10. Społeczny Komitet Ochrony Zabytków.
11. Cmentarnictwo w Tarnowie.
12. Albumy i nalepki.
13. Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Korespondencja wychodząca i przychodząca.
14. Tarnów miasto i ziemia Tarnowska w latach 1955-1981.
15. *Tarnoviana* różne.
16. Nowy podział administracyjny kraju – start województwa Tarnowskiego.
17. Opracowania mgr inż. W. Gryła [dotyczące Miasta Tarnowa i Ziemi Tarnowskiej i inne].

Zespół ten zawiera cenny materiał źródłowy do badań nad dziejami Tarnowa w różnorodnym zakresie.

⁶⁹ Archiwum Narodowe w Krakowie Oddział w Tarnowie [dalej: ANKroT], Teki mgr. inż. Witolda Gryła.

Charakterystyka zawartości spuścizny Witolda Gryła w Centrum Wiedzy o Tarnowie i Regionie MBP

Spuściznę Witolda Gryła znajdującą się w zasobach kolekcji Centrum Wiedzy o Tarnowie i Regionie MBP podzielić można umownie na następujące składowe:

- I. Książki (w tym część z dedykacjami).
- II. Periodyki⁷⁰.
- III. Druki ulotne.
- IV. Rękopisy i maszynopisy autorskie.
- V. Inne.

I. Książki

Korpus zbioru kolekcji Witolda Gryła w CWoTiR MBP w Tarnowie stanowią książki, w większości o tematyce historycznej, w tym znaczna część dotyczy miasta Tarnowa i regionu tarnowskiego. Zawiera wiele bezcennych i unikatowych pozycji, np.: *Dzieła Jana Tarnowskiego* (Kraków 1858), R. Piotrowskiego *Pamiętniki z pobytu na Syberii*, t. 1-3 (Poznań 1860-1861), *Pierwszy Synod Diecezji Tarnowskiej 1928* (Tarnów 1928), W. Bogatyńskiego, *Hetman Tarnowski* (Kraków 1914), *Teka grona konserwatorów Galicji Zachodniej*, t. 2 (Kraków 1906), pierwsze monografie Tarnowa (W. Balicki, *Miasto Tarnów*, 1831; J. Leniek, F. Herzig, F. Leśniak, *Dzieje miasta Tarnowa*, 1911; A. Piszowa, *600-lecie Tarnowa*, 1930), S. Dembińskiego, *Rok 1846. Kronika dworów szlacheckich* (Jasło 1896), W. Dworzaczka, *Genealogia* (Warszawa 1959). Nadto w kolekcji znalazły się publikacje książkowe obcojęzyczne, np. w języku czeskim seria opracowań: *Hrady, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, (Praha 1985); seria opracowań: *Hrady, zámky a tvrže Království českého*, (Praha 1993–1998), w języku słowackim: S. Pison, *Hrady, zamky a kastiele na Slovensku*, wyd. 3. (Martin 1983).

II. Periodyki

W kolekcji W. Gryła są według skatalogowanego wykazu 4 tytuły (21 woluminów):

- „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 80, 2003.
- „Małopolskie Studia Historyczne” 1, 1958, z. 1, z. 2; 3, 1960, z. 1-2; 4, 1961, z. 1, z. 2, z. 3-4; 5, 1962, z. 1-2, z. 3-4; 6, 1963, z. 3-4; 7, 1964, z. 3-4;

⁷⁰ W wykazie MBP w Tarnowie pod nazwą czasopisma.

- 8, 1965, z. 1-2, z. 3-4; 9, 1966, z. 1-2, z. 3-4.
- „Mówią Wieki. Magazyn historyczny” 1989.
 - „Rocznik Tarnowski” 1990, 1991/1992, 1993, 1994, 1995/1996.

III. Druki ulotne

W zbiorze znajduje się 11 skatalogowanych druków ulotnych. Zostały scharakteryzowane zgodnie z zasadami opisu bibliograficznego:

1. *Wsie letniskowe. Województwo tarnowskie*, tekst N. Orliński; zdj. P. Marchewka, Z. Nowak, Tarnów-Łódź 1979, [1 karta tablic złożonych, fotografie; 34x48 cm].
2. *Informacja o stopniu realizacji Uchwały Sprawozdawczo-Wyborczej KM PZPR z grudnia 1983 r. Informacja o realizacji wniosków*, Tarnów 1985, [5 s., 20 cm].
3. J. Pisz, *Tarnów na przelomie dziejowym 1914-1915*, Tarnów 1916, [15 s.; 21 cm].
4. F. Lisowski, *Jubileusz Odkupienia*, Tarnów 1934, [15 s.; 14 cm].
5. *Mowa na obchodzie żałobnym odbytym dnia 15. lutego 1883 r. w Tarnowie za duszę ś.p. Józefa Szujskiego prof. UJ zmarłego w Krakowie dnia 7 lutego 1883 r. miana przez Adama Kopycińskiego*, Tarnów 1883, [15 s.; 22 cm].
6. *Dzieje miasta Tarnowa 1330-1980. Przewodnik po wystawie* [scenariusz Stanisław Wróbel, komisarz wystawy Maria Kołodziej], Tarnów 1980, [30 s., fotografie, rysunki; 22 cm].
7. *Malarstwo. Joanna Srebro*, red. Stanisław Kuboń, Tarnów 1990 [9 s., rysunki; 11x29 cm].
8. *Słowo wstępne na wieczorku ku uczczeniu pamięci ś.p. Adama Mickiewicza urządzonym przez uczniów Tarnowskiego gimnazjum dnia 25 listopada 1888 r. wygłoszone przez Włodzimierza Maślaka*, Tarnów 1888, [16 s.; 21 cm].
9. *Tarnów 1914-1915*, Tarnów 1917, 1 teka [12 fotografii (pocztówek), ilustracje czarno-białe; 15x10 cm].
10. F. Ziejka, *Miejsce Tarnowa w życiu duchowym Polaków w epoce zaborów*, Tarnów 1999, [13 s.; 24 cm].
11. *Leliwa w cieniu NKWD 1939-1940. Komentarz do wystawy* [komisarz wystawy Andrzej Leo], Tarnów 1990, [8 s.; 21 cm].

Zbiory proveniencyjne Witolda Gryla w zasobach Miejskiej Biblioteki Publicznej im. J. Słowackiego w Tarnowie (część zinwentaryzowana i opracowana)

Kolekcja W. Gryla, jak wspomniano, składa się m.in. z książek, periodyków, druków ulotnych, które zostały opracowane i skatalogowane według obowiązujących zasad bibliologicznych, zgodnie z uniwersalną klasyfikacją dziesiętną (UKD). Ich podział prezentuje poniższy wykaz.

Tabela nr 1. Katalog części zinwentaryzowanej kolekcji Witolda Gryla – kategoryzacja według formy i typu publikacji.

Forma i typ	Liczba woluminów	Forma i typ	Liczba
Książki	653	Proza	9
Literatura faktu, eseje, publicystyka	45	Publikacje dydaktyczne	5
Publikacje informacyjne	41	Rysunki	4
Poradniki i przewodniki	23	Publikacje promocyjne	3
Czasopisma	21	Dramat (rodzaj)	2
Publikacje naukowe	21	Publikacje popularnonaukowe	2
Albumy i książki artystyczne	12	Publikacje religijne	2
Druki ulotne	11	Fotografie	1
Mapy	11	Publikacje urzędowe i akty prawne	1
Poezja	10	Proza	9

Źródło: Miejska Biblioteka Publiczna im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie. Katalog zbiorów. Kolekcja Witolda Gryla.

Największą część kolekcji Witolda Gryla stanowią książki i jest ich według katalogu 653 woluminy. W części zinwentaryzowanej i opracowanej pojedynczo są fotografie (w części nie zinwentaryzowanej jest ich więcej), publikacje urzędowe, akty prawne. Pośród książek większość to dzieła

o Tarnowie i regionie oraz postaciach i wydarzeniach związanych z tymże regionem.

Kolekcję Gryła można rozpatrywać i analizować w różnych aspektach, w tym historiograficznym. Niebagatelne znaczenie mają również inne wyznaczniki. Niewątpliwie świadczą o pozazawodowych zainteresowaniach kolekcjonera. Oprócz kategorii poszczególnych składowych zbioru, istotne są dane dotyczące lat wydań publikacji. Podział ten przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 2. Katalog części zinwentaryzowanej kolekcji Witolda Gryła – podział według czasu wydania publikacji.

Rok wydania dzieła	Liczba	Rok wydania dzieła	Liczba
2000-2009	27	1910-1919	37
1990-1999	140	1900-1909	15
1980-1989	188	1890-1899	10
1970-1979	104	1880-1889	7
1960-1969	57	1870-1879	6
1950-1959	46	1860-1869	6
1940-1949	10	1850-1859	6
1930-1939	45	1840-1849	1
1920-1929	36	1830-1839	4

Źródło: Miejska Biblioteka Publiczna im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie. Katalog zbiorów. Kolekcja Witolda Gryła.

W części zinwentaryzowanej najwięcej publikacji zostało wydanych w latach 80. i 90. XX w. Na trzeciej pozycji uplasowały się wydania z lat 70. XX w. Wcześniejsze wydania poszczególnych dzieł zwartych mieszczą się w przedziale czasowym od lat 90. XIX w. do końca lat 40. XX w. Najstarsze wydania sięgają lat 30. XIX w.

Niezinwentaryzowana część kolekcji

Archiwalna część zbioru dotychczas nie została opracowana i sygnowana. Składają się na nią m.in. maszynopisy oraz rękopisy, rysunki, fotografie, plany, mapy i inne artefakty przypisane do kolekcji. Nie można

wykluczyć opcji, że z zawartości tej części zbioru przed jej przekazaniem do MBP w Tarnowie wydzielone zostały materiały i przekazane uprzednio do innych instytucji. Jedną z nich jest Archiwum Narodowe w Krakowie Oddział w Tarnowie. Dokonując wstępnej kwerendy spuścizny W. Gryła w MBP w Tarnowie można z dużym prawdopodobieństwem twierdzić, że jest to jedynie fragment zbioru po donatorze, przekazany do MBP, jako tzw. dodatek, bowiem trzon kolekcji Gryła w MBP stanowią wydawnictwa zwarte. Poniżej przedstawiony wykaz maszynopisów autorskich Gryła to w większości opracowania historyczne, wytworzone w kilku egzemplarzach. Autor osobiście skrupulatnie je przygotowywał, korzystając z wielu, często mało dostępnych źródeł, a następnie przepisywał maszynowo w kilku egzemplarzach. Stąd znaczna ich część jako dublety znalazły się w kolekcji przekazanej do MBP w Tarnowie, a komplet tekstów opracowań został zdeponowany w oprawach i usystematyzowany tematycznie w teczkach, które stały się jednostkami aktowymi w Archiwum Narodowym w Krakowie Oddział w Tarnowie, stanowiąc zespół „Teki mgr. inż. Witolda Gryła”⁷¹.

Rękopisy i maszynopisy autorskie (udostępnione przez MBP w Tarnowskiej Bibliotece Cyfrowej)

Witryna internetowa Tarnowskiej Biblioteki Cyfrowej zawiera 55 zdigitalizowanych materiałów tekstowych i ikonograficznych W. Gryła.

1. 400-lecie tarnowskiej Akademioli 1559-1959 [Tarnów 1978; mps, 28 k.].
2. XIX-wieczne mosty na Wątku w Tarnowie na linii Karola-Ludwika [Tarnów 1978; rps, rys., 1 k.].
3. Bazylika Katedralna w Tarnowie. Przewodnik recenzji mającej za przedmiot dzieło Ks. Wł[adysława]. Szczebaka usiłował dokonać W. Gryl [Tarnów 1976/1977; mps, 19 k.].
4. Co ogryzek z gruszki Wandy Monne narzeczonej Arthura[!] Grotgera ma wspólnego z dworcem w m. Tarnowie [Tarnów 1979; mps, 2 k.].
5. Dzieje społecznej budowy I Przekaznika telewizyjnego na Górze św. Marcina [Tarnów 1979; mps, 2 k.].
6. Ekspertyza w przedmiocie nagrobków żeliwnych na Starym Cmen-

⁷¹ ANKroT, Teki mgr. inż. Witolda Gryła, sygn. 225.

- tarzu w Tarnowie [Tarnów 17 IV 2000 r., mps, 3 k.].
7. Historia Społecznego Komitetu Ochrony Zabytków w m. Tarnowie, [Tarnów 1979, mps, 5 k.].
 8. Informator turystyczny miasta Tarnowa, [Tarnów 1978, 8 k.].
 9. Jak kwiaty z „Ara Pacis” w Rzymie zawędrowały do m. Tarnowa – czyli (prawie) – Saga Rodziny Kulków, [Tarnów 1978, 14 k.].
 10. Jeszcze na temat wodotrysku w d[awnym]. Ogródzie Strzeleckim w Tarnowie i jego twórców, [Tarnów 1978, mps, 3 k.].
 11. Kilka uwag na marginesie Sprawozdania Wojewódzkiego Komitetu Pomocy Ofiarom Powodzi z roku 1934, [Tarnów 1978, 9 k.].
 12. Kościół św. Marcina w Zawadzie [fotografie-pocztówki, 5 szt.].
 13. Krajobrazy, mat[eriały]. dla mgr A. Sypka – Poczta Główna, Urszulanki, [Tarnów 23 III 1995, mps, 3 k.].
 14. „Kulą w płot – czyli o tym, jak Imć Pan Czesław Pawłowski kupno wieprza na targu z maszkaronami na ratuszu w Tarnowie połączyć raczył”, [Tarnów 1978, mps, 8 k.].
 15. List Witolda Gryła [I.] dotyczący grobów powstańców z roku 1863 [zawiera wyciąg z wykazu nagrobków powstańców z roku 1863 na Cmentarzu Starym w Tarnowie], [Tarnów 19 I 1993, mps, 3 k.].
 16. List Witolda Gryła [II.] dotyczący grobów powstańców z roku 1863, [Zawiera wykaz nagrobków powstańców z roku 1863 na Starym Cmentarzu w Tarnowie – wyciąg z inwentaryzacji], [Tarnów 19 I 1993, mps, 6 k.].
 17. List Witolda Gryła dotyczący odkrycia w Środzie Śląskiej, [Tarnów 17 XII 1996, mps, 2 k.]⁷².
 18. List Witolda Gryła dotyczący zbioru bibliofilskiego, [Tarnów 27 VIII 1999, mps, 13 k.].
 19. Los pamiątek po Hetmanie Janie Tarnowskim – materiał prasowy, [Tarnów marzec 1994, mps, 3 k.].
 20. Luźne notatki na temat cmentarza krzyskiego w Tarnowie (materiał dla dr. Stanisława Potępy), [28 II 1997 r., mps, 3 k.].
 21. Luźne uwagi na temat zmian, jakie zachodziły w Katedrze tarnowskiej za kadencji ks. infulata J. Bochenka i w ciągu kadencji ks. Kazimierza Kosa, [b.r., mps, 18 k.].
 22. M. Nowosad-Gryl, *Les ruines du château gothique et renaissance de Tarnów*, „Starinar. Organ Arheološkogo Instituta SAN” [Arheološki Institut (Beograd)] 20, 1969, s. 255–264 [powielony opublikowany tekst naukowy].

⁷² Maszynopis omyłkowo opisany w TBC jako rękopis.

23. Mowa wygłoszona przez mgr. inż. Witolda Gryła, w Gabinetce Prezydenta Miasta Tarnowa, w czasie wręczenia okolicznościowego Medalu, w dniu 13 kwietnia 2000 roku [mps, 4 k.].
24. Nadanie Witoldowi Gryłowi honorowego członkostwa Komitetu Opieki nad Starym Cmentarzem, [Tarnów 29 III 1999, 1 k.].
25. Nadanie medalu Prezydenta Miasta Tarnowa inż. Witoldowi Gryłowi – [prezydent Tarnowa Józef Rojek], [Tarnów 7 III 2000, 1 k.].
26. Napisy na szarfach żałobnych, z wieńców i wiązanek kwiatów, złożonych na grobie Profesora dr. J. E. Dutkiewicza, [Tarnów 1979, 4 k.].
27. Nazwy ulic m[iasta] Tarnowa od roku 1887 do roku 1995 za ostatnie 100 lat, [rps, zeszyt 21x29 cm, 99 k., 2 wklejki].
28. Nietylko (tak się to pisze?) secesja!, [b.r.; mps, 17 k.].
29. Niezapomniani ludzie Tarnowa – wspomnienie o mgr inż. arch. Witoldzie Giźbert-Studnickim, [b.r., 4 k.].
30. Notatka archiwalna [Tarnów 15 III 1990 r., 3 k.].
31. Notatka archiwalna o dawnych tarnowskich nalepkach okiennych z lat 1926–1937, [Tarnów 1978; mps, 3 k.].
32. Notatka z kazania ks. dr. Jana Bochenka, wygłoszonego dnia 8 XI 1959 roku w katedrze, dot. m.in. omówienia nowej polichromii kościoła, [mps, 2 k.].
33. Opowieści z Zakładów Azotowych im. Feliksa Dzierżyńskiego w Tarnowie. Seria 1. [Tarnów 1977, mps, 5 k.].
34. Opowieści z Zakładów Azotowych im. Feliksa Dzierżyńskiego w Tarnowie. Seria 2. [Tarnów 1979, mps, 18 k.].
35. Przypadkowe odkrycia archeologiczne w czasie dokonywania prac komunalnych oraz sugestie odnośnie dalszych poszukiwań w czasie w/w prac oraz dokonywania specjalnych wykopów poszukiwawczych wg sugerowanych lokalizacji na terenie Starego Miasta [Tarnowa] i terenach przyległych, [b.r., mps, 14 k., rysunki odręczne, rps 10 k.].
36. Rody Polskie – Tarnowscy – próba polemiki; materiał prasowy, [b.r., mps, 6 k.].
37. Rody Polskie – Tarnowscy – seria II., [Tarnów 1995, mps, 3 k.].
38. *Soli Deo Gloria*. [Materiał *quasi* historyczny o Urszulankach], [Tarnów 28 V 1995, mps, 3 k.].
39. Spis w[edłu]g alfabetu do planu [Michała] Dziewańskiego, [b.r., zeszyt 21x29 cm ze skrowidzem alfabet., rps, 110 k.].
40. Spisy grobów murowanych starych i nowych spisanych w lipcu 1919 roku przez Michała Dziewańskiego starszego oficyna bud[udownicwa]. miej[skiego]. – oprac. W. Grył, [b.r., zeszyt 21x29 cm, rps, 83 k.].

41. Spór o Družbacką – materiał telewizyjno-prasowy, [Tarnów, 12.11.1993 r., mps, 2 k.].
42. Tarnowskie nostalgii czyli Tarnów przed 57 laty. Materiał prasowy, [b.r., mps, 3 k.].
43. Towarzystwo Opieki nad Zabytkami miasta Tarnowa (kartka archiwalna), [Tarnów 1980, 5 k.].
44. Trzy zamki obronne w zasięgu średniowiecznego Tarnowa. Oprac. W. Gryl, J. Królikiewicz, M. Olszowska, zestawil w całość W. Medwecki, [Tarnów wrzesień 1969, mps powiel., 5 k.]⁷³.
45. Uwagi poinwentaryzacyjne na temat Starego Cmentarza w Tarnowie, [Tarnów, 1965–1969 r., 1970–1975 r., mps, 41 k.], syg. 718(438)⁷⁴.
46. Uwagi i uzupełnienia do materiału dot. „Kwatery Zasłużonych” w Kwaterze V. Starego Cmentarza w Tarnowie opracowanego przez mgr. Antoniego Sypka, [Tarnów luty 1999, rps, kopia mapy, szkic odręczny, 23 k.].
47. W 180 rocznicę urodzin Adama Mickiewicza. Tarnowskie echa sprowadzenia zwłok Wieszcza do kraju w roku 1890 i pogrzebu w Krakowie, [Tarnów 1978, mps, 6 k.].
48. „Wczoraj Tarnowa”, [b.r., mps, 4 k.].
49. Wzajemne uwarunkowania stosunków tarnowsko-włoskich i vice versa, [b.r., mps, 7 k.].
50. Wzmianka archiwalna o Księdze Protokołów b[yłego] T[owarzystwa] O[pieki] n[ad] Z[abytkami] m[iasta] T[arnowa] w Tarnowie, [Tarnów 1979, mps, 7 k.].
51. Zarys historii społecznej opieki nad zabytkami m[iasta]. Tarnowa, [Tarnów 1979, mps, 6 k.].
52. Zawodna pamięć, czyli słów kilka na temat polichromii Juliana Krupskiego w katedrze tarnowskiej, [Tarnów 1984, mps, 5 k.].
53. Związki kulturalne i inne Tarnowa z Francją (tytuł roboczy), [Tarnów 23 IX 1995 r., 4 k.].
54. Związki rodzinne Arthura[sic!] Grottgera z m[iastem] Tarnowem i gen. Józefem Bemem, [Tarnów 1979, 2 k.].
55. Życie codzienne w III Gimnazjum [w Tarnowie], [b.r., mps, 8 k.].

⁷³ Na stronie tytułowej odcisk podłużnej pieczęci o treści: „XIII zjazd społecznych opiekunów zabytków PTTK Tarnów 13/14 wrzesień 1969 r. Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze „PTTK”. Komisja Opieki nad Zabytkami”.

⁷⁴ W prawym górnym rogu strony tytułowej odcisk owalnej pieczęci proweniencyjnej o treści: „z księgozbioru Witolda Gryla”.

Inne

Również ta część kolekcji nie jest opisana, zinwentaryzowana. Stanowią ją m.in. luźne fotografie, w tym rękopis Anieli Piszowej o Starym Cmentarzu w Tarnowie⁷⁵, „stykówki”, plany, mapy, mikrofilmy, kserokopie i inne dokumenty nie ujęte w innym miejscu.

Powyżej przedstawiony podział jest prowizorycznym, wstępnym i nie ostatecznym. Po dokonaniu całościowej inwentaryzacji kolekcji, w tym jej opisaniu i indywidualnym oznakowaniu sygnaturami, będzie można dokonać ostatecznego podziału na poszczególne składowe zbioru W. Gryła będącego w posiadaniu Miejskiej Biblioteki Publicznej w Tarnowie od 2007 r.

Tarnowska Biblioteka Cyfrowa a zbiory W. Gryła

Miejska Biblioteka Publiczna im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie w lipcu 2010 r. uruchomiła Tarnowską Bibliotekę Cyfrową (TBC). W ciągu 13 lat funkcjonowania TBC wprowadzono do sieci wiele publikacji cyfrowych, które zostały zgromadzone w siedmiu kolekcjach tematycznych: „czasopisma”; „grafika, pocztówki, fotografia”; „listy”; „regionalia”; rękopisy „stare druki”; „varia”; „wydawnictwa MBP”. TBC jest od 1 lutego 2010 r. zrzeszona w Europeanie⁷⁶. Łącznie MBP w TBC udostępnia 1727 publikacji w swojej kolekcji cyfrowej na stronie internetowej⁷⁷, w tym 55 z kolekcji W. Gryła⁷⁸. Jest wśród nich tekst w języku francuskim Marty Nowosad-Gryl (archeolog) pt. *Les ruines du château gothique et renaissance de Tarnów* (z 1969 r.)⁷⁹.

⁷⁵ Oryginał autorka przekazała do Muzeum Okręgowego w Tarnowie. Z jego treści korzystał W. Gryl wielokrotnie. Zob. MBP, Kolekcja W. Gryła, 45. Uwagi poinwentaryzacyjne na temat Starego Cmentarza w Tarnowie [Tarnów, 1965-1969 r., 1970-1975 r., mps, 41 k.], sygn. 718(438).

⁷⁶ <http://dlibra.biblioteka.tarnow.pl/dlibra> (dostęp: 12.07.2023).

⁷⁷ Sukcesywnie w TBC umieszczane są kolejne materiały. W latach 2010-2014 TBC wprowadziła do sieci 559 publikacji cyfrowych. I. Gleisner, *Dziedzictwo kulturowe Kościoła w Tarnowskiej Bibliotece Cyfrowej*, „Fides. Biuletyn bibliotek kościelnych” 21, 2015, nr 1, s. 143.

⁷⁸ <http://dlibra.biblioteka.tarnow.pl/dlibra/collectiondescription> (dostęp: 12.07.2023).

⁷⁹ Publikacja ta chroniona jest prawem autorskim, na podstawie art. 28 pkt 3 ustawy z 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jednolity: Dz.U. 2006, nr 90, poz. 631). Dostęp do niej jest ograniczony (jedynie w Centrum Wiedzy o Tarnowie i Regionie na serwerze MBP).

Prezentowane przez TBC czytelnikom, badaczom materiały archiwalne z kolekcji Witolda Gryla można pogrupować tematycznie.

1. Zagadnienia z dziejów Kościoła tarnowskiego, w tym zabytkowych budowli sakralnych (katedry, kościoła przy Burku, nieistniejącego kościoła pw. MB Śnieżnej przy ul. Św. Anny, kościoła pobernardyńskiego i inne).
2. Problematyka grobownictwa tarnowskiego (Stary Cmentarz, cmentarze z I wojny światowej). Dostępne w kolekcji W. Gryla opracowania dotyczące grobownictwa zwłaszcza Starego Cmentarza w Tarnowie wnoszą wiele cennych szczegółowych danych informacyjnych, które nie były do czasu ich powstania tak szczegółowo dokonane i publikowane.
3. Wspomnienia z historii Zakładów Azotowych w Tarnowie-Mościcach. (cenne są dwie części wspomnień W. Gryla datujące się od jego lat młodości i m.in. opisie praktyk studenckich, a także pracy zawodowej autora).
4. Epistolografia.
5. Tematyka różna.

Prasa o Witoldzie Grylu

Konrad Strzelewicz, redaktor „Gazety Południowej” w 1980 r. pisał o W. Grylu, mieszkańcu Tarnowa, którego od lat fascynowały dzieje tego miasta:

Tarnów, jest miastem powabnym, zdolnym zauroczyć przeszłością, zabytkami, atmosferą. I z pewnością wielu tarnowian kocha swoje miasto, chociaż skala tych uczuć bywa różna, jak to w miłości. Niektórzy jednak nie tylko miasto swoje wiernie adorują, ale poświęcają mu coś znacznie więcej – część swojego życia, sił, energii, pasji i wiedzy⁸⁰.

Taką osobą był W. Gryl. Z wykształcenia chemik, studiował w Krakowie i Gliwicach, w latach pięćdziesiątych XX w. pracował w Warszawie, w resorcie przemysłu chemicznego, po czym opuścił stolicę i powrócił do Tarnowa, do jego zabytków, którymi został, jak mówił oczarowany już w siódmym roku życia, gdy matka po raz pierwszy pokazała mu piękno tarnowskiej Starówki.

Od 1946 r. pracował zawodowo w Zakładach Azotowych, zwanych potocznie „Azotami”, w Tarnowie Zachodnim, nazywanym od lat dwudziestych „Mościcami”, w Instytucie Nawozów Sztucznych⁸¹. Gdy Insty-

⁸⁰ K. Strzelewicz, *Pasje inżyniera Gryla*, „Gazeta Południowa. Dziennik Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej Kraków-Nowy Sącz-Tarnów” 30, 1980, nr 171 (9982), s. 5.

⁸¹ Szerzej zob. M. Smoła, *Fabryka. Dokument dziejów*, Tarnów [Kraków] 2012; T. Białas, Z.

tut przeniesiono do Puław, pozostał w Tarnowie i kierował Zakładowym Ośrodkiem Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej Biura Projektów tarnowskich „Azotów”. Praca zawodowa nie była jednak jego pasją, ale – jak mawiał – koniecznością. Natomiast pasją życiową Gryla był Tarnów, jego dzieje i mieszkańcy oraz zabytki. Był społecznikiem i udzielał się na wielu płaszczyznach w organizacjach lokalnych. Była to działalność, której oddawał się z wielkim zaangażowaniem i pasją. Między innymi razem z Wiesławem Koziołem, Leszkiem Madejczykiem i Eugeniuszem Głombem był współzałożycielem Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Tarnowskiej (TPZT), które oficjalnie rozpoczęło swoją działalność 25 kwietnia 1966 r.⁸² Wszystkie organizacje społeczne w okresie PRL były pod ścisłym nadzorem PZPR, stąd też pierwszym prezesem tegoż towarzystwa został Józef Klose⁸³, były funkcjonariusz Urzędu Bezpieczeństwa, a następnie przewodniczący Prezydium Miejskiej Rady Narodowej (PMRN) w Tarnowie, a jego zastępcami w TPZT byli Wiesław Kozioł i Witold Gryl. Po kilku miesiącach działalności Towarzystwo liczyło 150 członków zgrupowanych w kilku komisjach, m.in. Kultury i Sztuki, Rozwoju Ekonomicznego Regionu, Oświaty, Zdrowia; było też inicjatorem cztery lata później Dni Tarnowa. Pierwsze w dziejach miasta zorganizowano w dniach 17-18 września 1938 r. Na program dwudniowego święta miasta złożyły się odczyty i pogadanki poświęcone historii i życiu Tarnowa, koncerty oraz regionalne dożynki⁸⁴. Po II wojnie światowej jednorazowo zorganizowano je w 1948 r. w stulecie Wiosny Ludów. W latach sześćdziesiątych XX w. inicjatorami reaktywowania dni Tarnowa i nadania im rangi imprezy cyklicznej byli wyżej wymienieni członkowie TPZT. Pierwszą edycję Dni Tarnowa w PRL zorganizowano

Szymanowski, *Mościce kolebka polskiej chemii, ostoja patriotyzmu. t. 1, lata 1926-1945*, Tarnów 2000; Eadem, *Mościce. Dalsze dzieje. t. 2, lata 1945-1980*, Tarnów 2002.

⁸² Por. *Statut Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Tarnowskiej w Tarnowie*, Tarnów 1967.

⁸³ Józef Marian Klosse (ur. 15 I 1911 Tarnów, zm. 8 IX 1999 Tarnów), syn Józefa i Tekli. przed 1939 działacz KZMP i KPP w Tarnowie, więziony za działalność antypaństwową (1935-1937). W czasie wojny przebywał na terenach okupowanych przez Sowieców i w głębi ZSRS, od 1942 r. na robotach w Rzeszy. W okresie I II 1946-31 I 1946 słuchacz II kursu Szkoły Specjalnej przy WUBP w Krakowie; funkcjonariusz UB od 20 VII 1945 do 2 VIII 1947; przewodniczący Prezydium MRN w Tarnowie (1958-1971). Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie [1945] 1983-1990, sygn. IPN Kr 057/720, Akta osobowe funkcjonariusza Józefa Klose; Ibidem, sygn. Kr 194/754, Akta paszportowe Józefa Klose; W. Frazik, F. Musiał, M. Szpytma, M. Wenklar, *Ludzie bezpieki województwa krakowskiego. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1945-1990. Informator personalny*, Kraków 2009, s. 278-279.

⁸⁴ *Inauguracja w cieniu wojny*, „Wiadomości Tarnowskie. Ilustrowany Tygodnik polityczny gospodarczy społeczny i informacyjny” (dalej „Wiadomości Tarnowskie”) 13, 2017, nr 51, s. 2.

w dniach 14-21 czerwca 1970 r. Towarzystwo, w tym Gryl, optowało, aby imprezę powtarzać co dwa lata w czerwcu.

Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Tarnowskiej było organizacją popieraną i kontrolowaną przez ówczesne władze. Działalność TPZT musiała mieć akceptację władz politycznych i administracyjnych, a finansowana była z budżetu miasta. Trzeba jednak podkreślić, że sporo inicjatyw kulturalnych wychodziło właśnie od członków Towarzystwa. TPZT, nie przestając formalnie istnieć, zaprzestało faktycznie działalności w roku 1990⁸⁵.

Bibliografia Tarnowa była jedną z wielu pasji pozazawodowych W. Gryla. Planował wydać bibliografię, mającą zawierać wszystkie opublikowane pozycje dotyczące Tarnowa, zarówno jako wydawnictwa zwarte jak i periodyki. Tworzył wielką kartotekę. Wszystko, co kiedykolwiek napisano o Tarnowie, trafiało do kartoteki. Prace nad bibliografią firmowało i częściowo finansowało ówczesne Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Tarnowie. Gryl planował do końca października 1980 r. zakończyć prace, a do jesieni 1981 r. wydać bibliografię w zwartej formie. Niestety, plany Gryla nie zostały sfinalizowane. Jednym z powodów tego stanu była sytuacja polityczno-społeczna lat 1980-1981.

Wybrane archiwalia z kolekcji „tarnowianów” Witolda Gryla

Z uwagi na obszerność nieuporządkowanego materiału archiwalnego tarnowianów W. Gryla w zbiorach MBP w Tarnowie, w dalszej części tekstu przedstawione zostaną wybrane interesujące opracowania Witolda Gryla, które mogą stanowić źródło do badań historycznych dziejów miasta Tarnowa oraz inspirować do dalszych pogłębionych poszukiwań. Zawarte w poszczególnych opracowaniach informacje historyczne są rzetelne, zgodne faktograficznie, a nade wszystko nieznanne szerszemu ogółowi badaczy dziejów miasta i regionu. Część opracowań znajdujących się w kolekcji przygotowana została na konkurs PTTK „Polska naszych dni”. Gryl brał systematyczny udział w tychże konkursach opracowując wiele tematów. Najczęściej prace zawierały problematykę tarnowską. Zachował się wykaz w formie załącznika do tekstu Gryla ze spisami tematyki. W 1976 r. opracował 6 tekstów, w 1977 r. – 20, w 1978 r. – 35, w 1979 r. – 39 i w 1980 r.

⁸⁵ *Reaktywacja Dni Tarnowa*, „Wiadomości Tarnowskie” 13, 2017, nr 51, s. 2.

– 6. Szczególnie przydatne okazało się opracowanie przygotowane w roku 1977, które w 1983 r. zostało przez Gryla doręczone wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków Tarnowa na jego prośbę i wniosek. Tytuł opracowania brzmiał: „Przypadkowe odkrycia archeologiczne w czasie prowadzenia ziemnych prac komunalnych w Tarnowie”, zawarte na 12 stronach z 19 rysunkami, później jeszcze uzupełniane.

Z dokumentu zatytułowanego „Notatka archiwalna” z 15 marca 1990 r. dowiadujemy się interesujących i nieznanych wcześniej informacji. Pierwszy oddział tarnowskiej XIV Polskiej Drużyny Strzeleckiej wyruszył na krakowskie Oleandry 4 sierpnia 1914 r. Dowodził nim sierżant Władysław Langer⁸⁶. Oddział wszedł w skład pierwszej kompani kadrowej. Z Tarnowa wyruszyło 130 drużyniaków. W sumie z Tarnowa i okolic do Legionów trafiło 812 żołnierzy, w tym także tarnowskich strzelców i sokółów.

Witold Gryl w marcu 1990 r. w rodzinie jednego z byłych legionistów w Tarnowie odnalazł i opisał nieupubliczniony dotychczas album o rozmiarach 23x30 cm, oprawiony w dwa rodzaje płótna, białe od góry i czerwone od dołu, z datami 1914-1934 z tłoczonymi cyframi oraz sylwetą miasta Tarnowa z herbem Leliwa. Album ten zawiera 46 numerowanych stron o treści:

1. uroczystości obchodów 20-lecia wymarszu Polskich Drużyn Strzeleckich z Tarnowa i obwodu na pole walki w roku 1914; Tarnów 22 i 23 września 1934 r.⁸⁷
2. pismo Komitetu zjazdowego w celu upamiętniania i uczczenia 20 rocznicy wymarszu z Tarnowa Oddziału Polskich Drużyn Strzeleckich do Krakowa⁸⁸.
3. karta zgłoszenia na zjazd drużyniaków obwodu Tarnowskiego.
4. „Zacny Kolego!” – pisma ponagląjące do zgłaszania udziału i wpłaty kosztów zjazdu.
5. dwie dodatkowe informacje przedzjazdowe.
6. zaproszenie i program zjazdu w dniach 22 i 23 września 1934 r. (dwustronne).
7. częściowa zmiana programu.

⁸⁶ Władysław Aleksander Langner, ps. „Złom” (ur. 18 VI 1896 w Jaworowie, zm. 28 IX 1972 w Newcastle upon Tyne) - generał brygady Wojska Polskiego, w 1964 mianowany przez Prezydenta RP na uchodźstwie generałem dywizji. Zob. H.P. Kosk, *Generalicja polska. Popularny słownik biograficzny*, t. 1, Pruszków 1998, s. 278.

⁸⁷ Zob. *20 lat temu. Program uroczystości*, „Hasło. Pismo poświęcone sprawom politycznym, społecznym, gospodarczym i literackim” (dalej: „Hasło”) 9, 1934, nr 36, s. 1-2.

⁸⁸ Zob. *20-lecie wymarszu kadrówek*, „Hasło” 9, 1934, nr 37, s. 2.

8. baretka biało-czerwona z napisem 1914 PDS⁸⁹ 1934. Poniżej dwa gabinetowe zdjęcia męskie w cywilu z napisem: „Dyrektor T. Machalski I [pierwszy] komendant 14 PDS i drugie z napisem: Józef Andrzej Zając II [drugi] komendant obwodu.
9. zdjęcie pt. Grupa drużyniaków z Tarnowa i Obwodu pod tablicą pamiątkową w dniu zjazdu (czytelna treść tablicy, fotomontaż).
10. kompania honorowa 16 Pułku Piechoty prezentuje broń przed generałem Władysławem Złomem-Langnerem obok cmentarza w Łowczówku i poniżej część cmentarza z bramą wchodową.
11. kaplica w Łowczówku (tylna strona) i poniżej przemówienie prezydenta miasta Tarnowa dr. M. Brodzińskiego z ganku kaplicy na cmentarzu w Łowczówku.
12. grupa drużyniaków przy grobie ś.p. legionisty Jana Jadacha na cmentarzu w Łowczówku; poniżej grupa drużyniaków obok cmentarza w Łowczówku.
13. – 17. przemarsz ul Kolejową po przyjeździe z Łowczówka kompani honorowej 16 Pułku Piechoty ze sztandarem korpusu oficerskiego garnizonu Tarnowskiego 5 PSK i 16 PP; drużniece ze sztandarem Związku Legionistów z byłym komendantem J. A. Zającym na czele; inna grupa drużyniaków; Związek Strzelecki Legia Inwalidów polskich ze sztandarem, hufiec PW Państwowej Szkoły Handlowej, hufiec PW I. Gimnazjum; hufiec szkolny III Gimnazjum; KPW ze sztandarem (Warsztaty Kolejowe); widoczna harcerka, co dowodzi ich udziału w uroczystości ale nie zostali oddzielnie sfotografowani.
18. KPW stacja Tarnów, poniżej gen. Władysław Złom-Langner odsłania tablicę pamiątkową na budynku byłej siedziby XIV PDS koło katedry.
19. fronton domu, w którym mieściła się XIV PDS po odsłonięciu tablicy⁹⁰.
20. grupa podczas odegrania hymnu po odsłonięciu tablicy (lokalizacja 1).
21. Związek Strzelecki przy odsłonięciu tablicy pamiątkowej j.w. przed statua Matki Bożej na Placu Katedralnym, poniżej: w otoczeniu przedstawicieli władz i korpusu oficerskiego przed defiladą.
22. gen. Złom-Langner w towarzystwie starosty Lissowskiego i prezydenta miasta dr. Brodzińskiego pod pomnikiem Mickiewicza, poniżej: generał Władysław Złom-Langner w otoczeniu przedstawicieli

⁸⁹ Polskie Drużyny Strzeleckie.

⁹⁰ Treść napisu na tablicy brzmi: „W tym domu mieściła się 14 Polska Drużyna Strzelecka i komenda obwodu i stąd w sierpniu 1914 roku wyruszyło 130 drużyniaków na pola walk. W dwudziestą rocznicę wymarszu tablicę tę wmurowano. Tablicę odtworzono staraniem Rady Miejskiej i Muzeum w Tarnowie w 1997 r.”

- władz na placu Kazimierza Wielkiego przed defiladą.
23. generał Złom-Langner odbiera defiladę; poniżej defilada drużyniaków ze sztandarem Związku Legionistów na czele.
 24. korpus oficerski Garnizonu Tarnowskiego w defiladzie; poniżej: w głębi korpus podoficerski; poniżej Legion Młodych w defiladzie.
 25. Związek Strzelecki Żeński w defiladzie; poniżej: apel poległych drużyniaków pod pomnikiem Nieznanego Żołnierza.
 26. odczyt J.A. Zająca wygłoszony na akademii 23 IX 1934 r. z okazji 20-lecia wymarszu Polskich Drużyn Strzeleckich z Tarnowa i obwodu w pole w roku 1914 (karta tytułowa).
 27. - 39 referat.
 40. sprawozdanie z uroczystości obchodu dwudziestolecia wymarszu w pole Polskich Drużyn Strzeleckich z Tarnowa i obwodu 1914 r. (karta tytułowa).
 41. - 44 referat.
 45. podziękowanie byłego komendanta obwodu J.A. Zająca. (jedna strona podwójna)⁹¹.

Ponadto Gryl w tymże dokumencie zatytułowanym „Notatka archiwalna” zawarł opis treści tablicy pamiątkowej umieszczonej w zaułku za tarnowską katedrą⁹².

Inny interesujący tekst W. Gryla dotyczący Piotra Celestyna Kulki (1857-1911), jego dziadka, został zatytułowany: „Jak kwiaty z »Ara Pacis« w Rzymie zawędrowały do m. Tarnowa - czyli (prawie) Saga Rodziny Kulków”. W tekście napisanym w 1978 r. zawarł informacje o swoich przodkach. Z Kulkami Gryl spokrewniony był przez swoją matkę, a więc po kądzieli. Dowiadujemy się, że Witold Gryl zamilowanie do historii Tarnowa zawdzięczał swojej matce, „która nauczyła mnie kochać miasto Tarnów jego przeszłość i jego zabytki”⁹³. Według Gryla, inspiratorką powstania tekstu o Kulce była mgr Paulina Chrzanowska⁹⁴ historyk sztuki i znawca

⁹¹ Szerzej: J.A. Zając, *Praca niepodległościowa na terenie Tarnowa i Obwodu*, Tarnów 1936.

⁹² MBP, Kolekcja W. Gryla, 30. Notatka archiwalna [Tarnów 15 III 1990 r.,], k. 1-3.]

⁹³ MBP, Kolekcja W. Gryla, Jak kwiaty z „Ara Pacis” w Rzymie zawędrowały do m. Tarnowa - czyli (prawie) Saga Rodziny Kulków [Tarnów 1978], k. 1.

⁹⁴ Paulina Chrzanowska (ur. 2 III 1910 w Krakowie, zm. 9 VIII 1988 w Tarnowie) - absolwentka Wolnej Szkoły Malarstwa i Rysunku (1935), historyk sztuki, romanistka i malarka, konserwatorka, dyrektor Muzeum w Tarnowie, siostra Anny (również historyk sztuki, kustosz Muzeum Śląskiego we Wrocławiu). Obydwie pracowały przy wielu obrazach, polichromiach (odnawiały je) i innych dziełach sztuki, zwłaszcza obiektów kościelnych. Stworzyła wiele dzieł autorskich. Reprezentatywna kolekcja jej prac znajduje się w Muzeum Okręgowym w Tarnowie. Zob. J. Koziół, *Chrzanowska Paulina* [w:] *Encyklopedia Tarnowa*, red. A. Niedojadło, Tarnów 2010, s. 83; M. Dekówna, *IV Kongres „Journées Internationales du Ver-*

artystycznej przeszłości Tarnowa, muzeum miejskiego oraz diecezjalnego, jak również pośrednio ks. dr Władysław Szczebak – ówczesny dyrektor muzeum diecezjalnego w Tarnowie. Ten ostatni w swojej pracy pt. *Bazylika katedralna w Tarnowie – przewodnik*, zupełnie pominął postać P. C. Kulki, który wniósł znaczny wkład pracy w dzieło restauracji tarnowskiej katedry. W swoim tekście naszkicował losy rodziny Kulków, a zwłaszcza swojego dziadka, który urodził się we wsi Paczółtowice pod Krakowem w rodzinie chłopskiej i trudnił się sztuką kamieniarską, zakładając swój zakład.

W 1887 r. Piotr Celestyn Kulka przeniósł się z Krakowa do Tarnowa. Był najwybitniejszym z kamieniarzy działających na Starym Cmentarzu, autorem wielu zabytkowych kamiennych nagrobków i postumentów. W pracowni Kulki powstawały wyjątkowe artystyczne dzieła, które zdobią wiele nekropolii w Polsce, np. na Cmentarzu Starym w Brzesku⁹⁵, a także na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie, cmentarzu parafialnym w Zdziarcu⁹⁶, Starym Cmentarzu w Tarnowie i innych. Ponadto Kulka był wykonawcą pomników, popiersi (zwanymi ówczesznie biustami), np. Adama Mickiewicza, który wykonał w brązie według projektu Tadeusza Błotnickiego. Tarnowska „Pogoń” pisała, że

pomnik ten jest znacznych rozmiarów: 1,10 m. wysoki z brązu o zielonej patynie. Bardzo harmonijnie i estetycznie związany ze zdobną w emblemata brązowe, 8,40 m. wysoką podstawą architektonicznie z czerwonego kamienia trembowelskiego – według oryginalnych rysunków Błotnickiego, w pracowni kamieniarskiej C. Kulki w Tarnowie wykonany⁹⁷.

Uroczyste odsłonięcie pomnika odbyło się 26 listopada 1900 r. Posadowiony na Placu Kazimierza Wielkiego w centrum miasta przetrwał do czasów współczesnych.

re”, „Przegląd Historyczny” 58, 1967, s. 728-729.

⁹⁵ P. C. Kulka był wykonawcą postumentu zwieńczonego dużym krzyżem o neogotyckiej dekoracji, ustawionego na grobie Ferdynanda Sbebeja. Zob. *Gminny Program opieki nad zabytkami gminy Brzesko na lata 2019-2022*, „Dziennik Urzędowy Województwa Małopolskiego” 3 IX 2019, poz. 6188, s. 61; J. Wyczęsany, W. Pasiut, K. Bigaj, *Przewodnik po gminie Brzesko*, Brzesko 2016, s. 17-18.

⁹⁶ Nagrobek Wojciecha Kurasia zm. w 1905 r. Zob. A. Ziobroń, Cmentarz parafialny w Zdziarcu z częścią zabytkową, <http://naszemiasto.radomyslwielni.org.pl/cmentarz-parafialny-w-zdziarcu-z-czescia-zabytkowa/> (dostęp: 18.07.2023).

⁹⁷ B. S., *Pomnik Adama Mickiewicza w Tarnowie*, „Pogoń. Tygodnik polityczny i ekonomiczno-społeczny” 20, 1900, nr 75, s. 1-2.

Grylowie jako archeolodzy

Witold Gryl wraz z żoną Martą Nowosad-Gryl oraz inni specjaliści przez długi czas, w latach 60. XX w., dokonywali prac archeologicznych zamku na Górze św. Marcina w Tarnowie. W 1962 r. przystąpiono do pierwszego sondażowego wykopu. Problemem był brak jakiegokolwiek materiału informacyjnego odnośnie zawartości kopca. Teren był porośnięty trawą, poszukiwania podejmowano, jak pisał Gryl „w ciemno”, opierając się wyłącznie na intuicji i przypuszczeniach istnienia XIV-wiecznych grubych murów zamkowych; dotarto do górnych części budowli, co nie było sprawą łatwą. Na ukazanie murów zamku, które były uprzednio zasypane kilkunastometrową warstwą ziemi, czekano ponad 10 lat. Wówczas to zamek Tarnowskich miał stać się prawdziwą perłą wśród wyżynnych budowli tego typu w kraju. Prace archeologiczne subwencionowane były przez Miejską Radę Narodową, Wojewódzką Radę Narodową, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a także inne instytucje. Żona Gryla utyskiwała na niewystarczające fundusze, a także na brak fachowców i dobrej pogody.

Odkopany szczyt zamku prezentował się doskonale; widać było mury, a w nich otwory okienne, wejścia. Można było odróżnić obrysy sal, baszt. Dokopano się nawet kawałków posadzek. Planowano powstanie w tym miejscu unikalnego muzeum na wolnym powietrzu. Wśród 10 zatrudnionych przy pracach zamkowych osób były również kobiety i to one znajdowały w ziemi różne artefakty archeologiczne, w tym dziesiątki cennych monet, m.in. z czasów księcia Ziemowita z 1380 r. Według wstępnego rozeznania, znaleziono monety szwedzkie Karola Gustawa, szelągi elbląskie miast Prus Królewskich oraz tzw. „boratynki” Jana Kazimierza, pochodzące z końca XV i XVI oraz XVII w., fragmenty naczyń ceramiki kuchennej, stołowej⁹⁸.

Dużym zainteresowaniem W. Gryla cieszył się bastion, który całkowicie odgruzowany prezentował się okazale. Apelowano do władz i instytucji, aby zapamiętać i wysiłku Grylów nie zmarnować, ponieważ „dzięki ich pasji zostaje wskrzeszony spory kawał historii”⁹⁹. Przypuszczano i planowano, że w przyszłości zamek stanie się mało spotykanym, atrakcyjnym obiektem turystycznym sąsiadującym z nowoczesnym ośrodkiem rekreacji, a na kontynuowanie prac nie powinno zabraknąć środków. Jednakże

⁹⁸ (Zyk) [Z. Koper], *Dawne monety znalezione na Górze Marcina*, „Tarnowskie Azoty” 40 (159), 1967, s. 4.

⁹⁹ Z. Koper, *Spotkanie z historią. Brak pieniędzy ludzi i dobrej pogody*, „Tarnowskie Azoty” 41 (108), 1966, nr. 4.

sytuacja społeczno-gospodarcza, a zwłaszcza polityczna, po części zniweczyła te dalekosiężne plany, czego nie pochwalał Witold Gryl. Obecnie ruiny zamku są w nie najlepszym stanie. Zainteresowania W. Gryla tematyką zamkową, archeologiczną miało przełożenie w jego twórczości pisarskiej i nietypowych archiwaliach.

Plany i propozycje

Podczas uroczystości wręczenia okolicznościowego medalu przez prezydenta miasta Tarnowa w dniu 13 kwietnia 2000 r. Witold Gryl w swojej mowie uczulał zebranych, aby nie zaprzepaszczą dotychczasowej karty historii miasta i optował, ażeby Tarnów podkreślał i wykorzystywał swoje położenie na szlaku polskiego renesansu, m.in. poprzez rozbudowę atrakcyjnych usług, np. otwarcie winiarni im. Norberta Lipóczyego w jego dawnym lokalu przy placu Kazimierza Wielkiego. Również proponował otwarcie restauracji Romów przy Muzeum Etnograficznym (ul. Krakowska 10)¹⁰⁰. Ponadto suponował, aby rozwijać muzealnictwo i eksponować różnego rodzaju artefakty; upamiętniać tablicami okolicznościowymi historyczne budowle, miejsca i zasłużonych mieszkańców miasta Tarnowa. Na bazie istniejących dóbr radził uatrakcyjnić od lat mało eksponowane miejsca w mieście, np. Ogród Strzelecki z mauzoleum gen. Józefa Bema, zwiększyć atrakcyjność Parku Kultury i Wypoczynku i zmienić mu nazwę na przedwojenną Park Niepodległości, eksponując Ibidem rzadki okaz głaza narzutowego, a także upamiętniać miejsca egzekucji Polaków podczas okupacji niemieckiej. Również optował za tym, aby zbudować mini lotnisko dla małych samolotów i helikopterów¹⁰¹. Jego marzeniem było, ażeby zarząd miasta zaprosił do Tarnowa spadkobierców w prostej linii byłych właścicieli miasta i nadał im honorowe obywatelstwa¹⁰².

Postulatów Gryla było wiele więcej. W większości propozycje te nie wymagały dużych nakładów finansowych, a jedynie reorganizacji i częściowej dotychczasowej zmiany użytkowania niektórych nieruchomości. Niestety, tylko niewielka ich część została do tej pory zrealizowana przez

¹⁰⁰ (SMOL, KIS), *Medal dla miłośnika miejskiej historii. Witold Gryl w tarnowskim magistracie*, „Dziennik Polski” 90, 2000, dodatek Tarnowski, s. II.

¹⁰¹ K. Bik-Jurkow, *Loty nad Tarnowem (rozmowa z Witoldem Grylem)*, „Dziennik Polski” 69, 1999, dodatek Tarnowski, s. II.

¹⁰² MBP, Kolekcja W. Gryla, Mowa wygłoszona przez mgr inż. Witolda Gryla, w Gabiniecie Prezydenta Miasta Tarnowa, w czasie wręczenia okolicznościowego Medalu, w dniu 13 kwietnia 2000 roku, k. 2-4.

włodarzy Tarnowa. Gryl był niespożytej energii pomysłodawcą i równocześnie praktykiem, a nade wszystko posiadał ogromną wiedzę o mieście. Bardzo zależało mu na tym, aby kolejne pokolenia nie zapomniały przeszłości, budując nowoczesną przyszłość.

Zakończenie

W 2007 r. mgr Janina Kania, ówczesna Dyrektorka Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie, udzielając wywiadu lokalnej prasie, odnośnie posiadanych przez bibliotekę kolekcji powiedziała:

Biblioteka planuje udostępnić czytelnikom posiadane bibliofilskie kolekcje, m.in. rodziny Lippóczych, Ciołkoszów i Witolda Gryla. Będą one prezentowane w nowym Klubie Literackim, który w nieodległej przyszłości ma powstać w głównym budynku biblioteki¹⁰³.

Zbiory kolekcji Witolda Gryla są na bieżąco udostępniane zainteresowanym czytelnikom i badaczom. Jednakże nie zostały dotychczas kompleksowo fachowo opracowane, zwłaszcza pod kątem archiwistyczno-muzealnym. Mowa o artefaktach w postaci rękopisów, maszynopisów oraz innych składowych przedmiotowego zbioru. Nie jest to problem incydentalny i tylko tejsze biblioteki, ale również wielu innych placówek, zwłaszcza zawierających w swoich zbiorach część kolekcji o walorach ewidentnie archiwistycznych. Należy mieć nadzieję, że zbiory te zostaną należycie profesjonalnie opracowane i w całości skatalogowane.

Streszczenie

W prezentowanym tekście scharakteryzowano kolekcję Witolda Gryla znajdującą się pośród czterech innych kolekcji w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie. Gryl był aktotwórcą nieoczywistym z kilku powodów. Jego ściśle wykształcenie chemiczne, a także wykonywana praca zawodowa od ukończenia studiów do emerytury była koniecznością, natomiast jego pozazawodowe pasje, w tym zainteresowania historią lokalną, bibliofilstwo oraz pełnienie wielu funkcji i ról społecznych w organizacjach i instytucjach lokalnych dzięki jego postawie, skrupulatności i cierpliwości jako historyka-amatora

¹⁰³ J.S., *Nie tylko dla bibliofilów. Tarnowiana dla tarnowian*, „Gość Tarnowski” nr 46 (739), 2007, s. VII.

i archeologa skutkowały wieloma wymiernymi, pożytecznymi akcjami, a także publikacjami i archiwizacjami oraz opracowaniami, często nieznanymi tematów z dziejów miasta Tarnowa i regionu, obfitując w wiele istotnych, a nieznanych szczegółów. Jego zbiory, które konsekwentnie, przez dziesięciolecia regularnie powiększał, w części zostały przekazane, zgodnie z jego wolą przez córkę do tarnowskiej księżnicy. Z zasobu kolekcji Gryla korzystają zarówno redaktorzy, studenci, dyplomanci, jak i naukowcy, a także badacze-amatorzy dziejów Tarnowa. Znaczna część kolekcji w postaci maszynopisów i rękopisów jest w wolnym dostępie, upubliczniona elektronicznie w formie skanów w Tarnowskiej Bibliotece Cyfrowej. Problemem jest całościowe opracowanie części kolekcji (poza opracowanymi już książkami oraz czasopismami). Należy mieć nadzieję, że pozostała, kluczowa dla badaczy historii lokalnej część zbiorów doczeka się archiwalnego fachowego opracowania i zostanie upubliczniona w skatalogowanej formie.

SŁOWA KLUCZOWE: Witold Gryl, biblioteka, Tarnów, archiwalia, spuścizna, kolekcje, tarnoviana

Summary

The text presented here characterises the collection of Witold Gryl, located among four other collections in the Juliusz Słowacki Municipal Public Library in Tarnów. Gryl was a non-obvious dossier maker for several reasons. His rigorous training in chemistry and his professional work from graduation to retirement was a necessity, while his extra-professional passions, including his interest in local history, bibliophilism and holding many social functions and roles in local organisations and institutions, thanks to his attitude meticulousness and patience as an amateur historian and archaeologist resulted in many tangible, useful actions, as well as publications and archives and elaborations, often on unknown topics in the history of the city of Tarnów and the region, abounding in many important but unknown details. His collection, which he had been consistently increasing on a regular basis for decades, was partly handed over by his daughter to the Tarnów bookshop, in accordance with his will. The holdings of Gryl's collection are used by editors, students, graduate students, as well as scholars and amateur researchers of the history of Tarnów. A significant part of the collection in the form of typescripts and manuscripts is in free access, made available electronically in the form of scans in the Tarnów Digital Library. The problem is the comprehensive processing of part of the collection (apart from the books and periodicals already processed). It is to be hoped that the remaining part of the collection, crucial for local history researchers, will be professionally archived and made available to the public in a catalogued form.

KEY WORDS: Witold Gryl, library, Tarnów, documents, collection, collections, tarnoviana

Bibliografia

Źródła

Miejska Biblioteka Publiczna im. J. Słowackiego w Tarnowie.

- Kolekcja Witolda Gryla

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie

- Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie [1945] 1983-1990, sygn. IPN Kr 057/720, 194/754.

Archiwum Narodowe w Krakowie

- Teki Antoniego Schneidra

Archiwum Narodowe w Krakowie Oddział w Tarnowie

- Teki mgr. inż. Witolda Gryla

Źródła wywołane

- Relacja Danuty Orlińskiej z 12 XI 2021 r. w zbiorach autora.

Źródła publikowane

Gminny Program opieki nad zabytkami gminy Brzesko na lata 2019-2022, „Dziennik Urzędowy Województwa Małopolskiego” 3 IX 2019, poz. 6188, s. 61.

Ustawa z 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jednolity: Dz.U. 2006, nr 90, poz. 631).

Literatura

20 lat temu. Program uroczystości, „Hasło. Pismo poświęcone sprawom politycznym, społecznym, gospodarczym i literackim” 9, 1934, nr 36, s. 1-2.

20-lecie wymarszu kadrówek, „Hasło. Pismo poświęcone sprawom politycznym, społecznym, gospodarczym i literackim” 9, 1934, nr 37, s. 2.

(ab), *Niezwykły dar dla biblioteki*, „Gazeta Krakowska” 35, 2003, dod. Gazeta Tarnowska, s. II.

Ávila Araújo A., *Information Science in Dialogue with Archival Science, Library Science and Museum Studies. The Recent Brazilian Experience*, „Zagadnienia informacji naukowej. Studia Informacyjne” 58, 2020, nr 1A (115A), s. 24-42.

Białas T., Szymanowski Z., *Mościce kolebka polskiej chemii, ostoja patriotyzmu. t. 1, lata 1926-1945*, Tarnów 2000.

Białas T., Szymanowski Z., *Mościce. Dalsze dzieje. t. 2, lata 1945-1980*, Tarnów 2002.

Bik-Jurkow K., *Loty nad Tarnowem (rozmowa z Witoldem Grylem)*, „Dziennik Polski” 69, 1999, dodatek Tarnowski, s. II.

Braun K., *Ignacy Paderewski i Ziemia Tarnowska*, „Studia Filologiczne Uniwersytetu Jana Kochanowskiego” 32, 2019, s. 157-188.

- B.S., *Pomnik Adama Mickiewicza w Tarnowie*, „Pogoń. Tygodnik polityczny i ekonomiczno-społeczny” 20, 1900, nr 75, s. 1-2.
- Bukowski T., *Muzeum Diecezjalne W Tarnowie. Dzieje, ludzie, dzieła*, „Muzealnictwo” 49, 2008, s. 102-103.
- Cetera K., Karczmarski M., Łabuz-Walczak P., *Wiśnicko-Lipnicki Park krajobrazowy*, Kraków 2018.
- Dekówna M., *IV Kongres „Journées Internationales du Verre”*, „Przegląd Historyczny” 58, 1967, s. 728-729.
- Dobosz K., *Motywacje. Witold Gryl*, „Gazeta Południowa. Dziennik Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej Kraków-Nowy Sącz-Tarnów” 30, 1978, nr 66 (9289), s. 4.
- Frazik W., Musiał F., Szpytma M., Wenklar M., *Ludzie bezpieki województwa krakowskiego. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1945-1990. Informator personalny*, Kraków 2009.
- Glugła P., *Tadeusz Nowak (1930-1991) jako aktotwórca nieoczywisty i jego spuścizna w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie* [w:] *Archiwalia nieoczywiste.*, red. D. Magier i R. Borychowski, Siedlce 2023, s. 146-151.
- Grodziska K., *Scipio (Scipio del Campo, Scypion) Jan Karol* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 36, Warszawa 1995-1996, s. 80-81.
- Gryl W., *Lotnicze tradycje miasta Tarnowa - próba syntezy*, „Informator Wojewódzkiego Ośrodka Kultury” 3, 1992, s. 33-41.
- Gryl W., *Luźne kartki z życia nieznanych Tarnowian czyli młodość i śmierć Eugeniusza Irzykowskiego*, „Informator Wojewódzkiego Ośrodka Kultury” 1, 1992, s. 75-82.
- Gryl W., *Tarnowskie echa sprowadzenia zwłok Adama Mickiewicza do kraju i pogrzebu w Krakowie w r. 1890*, „Informator Wojewódzkiego Ośrodka Kultury” 1, 1992, s. 60-66.
- Gryl W., *Z łezką o tarnowskim tramwaju*, „Informator Wojewódzkiego Ośrodka Kultury” 3, 1992, s. 25-32.
- Inauguracja w cieniu wojny*, „Wiadomości Tarnowskie. Ilustrowany Tygodnik polityczny gospodarczy społeczny i informacyjny” 13, 2017, nr 51, s. 2.
- Jucha D., *Cenny księgozbiór dla biblioteki*, „Temi. Galicyjski tygodnik informacyjny” 45, 2007, s. 21.
- Jestem z Wami. III Pielgrzymka Jana Pawła II do Polski, 8-14 czerwca 1987* (tekst J. Szczęsny, P. Smoleński), Warszawa 1987.
- J. S., *Nie tylko dla bibliofilów. Tarnowiana dla tarnowian*, „Gość Tarnowski” 46 (739), 2007, s. VII.
- Kacnelson D., *Odwiedziny w Muzeum Juliusza Słowackiego w Krzemieńcu*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza” 8, 1973, s. 123-132.
- Kalinowski L., *Profesor dr Józef Edward Dutkiewicz (1903-1968)*, „Ochrona Zabytków” 21, 1968, z. 4 (83), s. 61-65.
- Kączkowski C., *Nasi czołowi*, „Skrzydłata Polska” 1, 1933, s. 19.
- Kądzioła M., *Z księgozbioru Witolda Gryla. Pamięci mojego ojca mgr inż. Witolda Gryla*, „Rara. 77 Aukcja Antykwaryczna” 77, 2008, s. 72-82.

- Kobierska-Maciuszko E., *Rękopisy w katalogu NUKAT? Są, a jakoby żadnego nie było...*, „Tytuł Ujednolicony” 1 (25), 2020, nr, s. 5-10.
- Koper Z., *Spotkanie z historią. Brak pieniędzy ludzi i dobrej pogody*, „Tarnowskie Azoty” 41 (108), 1966, nr, s. 4.
- Kornecki M., *Hanna Pieńkowska (1917-1976)*, „Folia Historiae Artium” 13, 1977, s. 147-153.
- Kosk H.P., *Generalicja polska. Popularny słownik biograficzny*, t. 1, Pruszków 1998.
- Koźmiński S., *Słownik lekarzów polskich*, Warszawa 1888.
- Kozioł J., *Chrzanowska Paulina* [w:] *Encyklopedia Tarnowa*, red. A. Niedojadło, Tarnów 2010, s. 83.
- (KROP), *Tarnów pożegnał. Odszedł niestrudzony badacz historii miasta*, „Gazeta Krakowska” 126, 2007, dod. Gazeta Krakowska Tarnowska, s. 1.
- (kwb), *Kolekcja śp. Witolda Gryla. Książki znanego bibliofila dla miejskiej biblioteki*, „Gazeta Krakowska” 256, 2007, dod. Gazeta Tarnowska, s. 4.
- Marszalska J. M., *Szkieł do Zarządu Dóbr i Archiwum Rodzinnego Sanguszków w Gumniskach*, „Rocznik Tarnowski” 1994, s. 318.
- Matwijów M., *Naukowe opracowanie i katalogowanie rękopisów nowożytnych i najnowszych (XVI-XX w.) w polskich bibliotekach w II połowie XX w. Metodologia - teoria i praktyka*, „Roczniki Biblioteczne” 59, 2015, s. 91-124.
- Miika M., *Stanisław Westwalewicz, tarnowski artysta*, Tarnów 1998.
- Moskal K., *Gryl Witold* [w:] *Encyklopedia Tarnowa*, red. A. Niedojadło, Tarnów 2010, s. 144.
- Moskal K., *In Castro Nostro Tarnoviensi. Zamek Tarnowski jako rezydencja, warownia i centrum administracyjno-gospodarcze dóbr Tarnowskich*, wyd. 2, Tarnów 2004.
- Odznaczeni i wyróżnieni*, „Tarnowskie Azoty. Organ samorządu robotniczego Zakładów Azotowych im. Feliksa Dzierżyńskiego w Tarnowie” 23 (677), 1977, s. 2.
- Reaktywacja Dni Tarnowa*, „Wiadomości Tarnowskie. Ilustrowany Tygodnik polityczny gospodarczy społeczny i informacyjny” 13, 2017, nr 51, s. 2.
- Sawczyk B., Sądowicz M., Stańczyk E., *Ocalić od zapomnienia... Patroni tarnowskich ulic*, t. 1: A-M, Tarnów 2003, s. 131-134.
- Sawczyk B., Sądowicz M., Stańczyk E., *Ocalić od zapomnienia... Patroni tarnowskich ulic*, t. 2: N-Ż, Tarnów 2004, s. 92-94.
- Sądowicz M., *Bibliografia Miasta Tarnowa za rok 1992*, Tarnów 1992, s. 1.
- Sługocki L., *Zgon króla Jana III Sobieskiego. Ocena źródeł*, Łódź 2005.
- (SMOL), *Kochał miasto. Pożegnano Witolda Gryla*, „Dziennik Polski” 128, 2007, dod. Dziennik Polski Tarnowski, s. III.
- (SMOL,KIS), *Medal dla miłośnika miejskiej historii. Witold Gryl w tarnowskim magistracie*, „Dziennik Polski” 90, 2000, dodatek Tarnowski, s. II.
- Smola M., *Fabryka. Dokument dziejów*, Tarnów [Kraków] 2012.
- Statut Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Tarnowskiej w Tarnowie*, Tarnów 1967.
- Strzelewicz K., *Pasje inżyniera Gryla*, „Gazeta Południowa. Dziennik Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej Kraków-Nowy Sącz-Tarnów” 30, 1980, nr 171

(19982), s. 5.

Supruniuk M.A., *Gromadzenie i opracowywanie kolekcji archiwalnych w bibliotekach naukowych na przykładzie Archiwum Emigracji Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu*, „Bibliotheca Nostra. Śląski kwartalnik naukowy” 3-4 (22), 2010, s. 24-38.

Talarek K., *Przygotowanie i przebieg wizyty Jana Pawła II w Tarnowie w dniach od 9 do 10 czerwca 1987 roku w świetle dokumentów sprawy obiektywnej „Pielgrzym”*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 31, 2012, nr 2, s. 83-102.

Tarnów - moja pasja. Z Witoldem Grylem rozmawia Ryszard Lis, „Temi. Galicyjski tygodnik informacyjny” 36, 2000, s. 15.

Trusz M., *Dawny budynek szkolny* [w:] S. Potępa, R. Banach, Tarnów. *Wielki przewodnik*. 2, *Stare Miasto*, Tarnów 1995, s. 55-60.

Winczura Ł., *Nawet wyszukiwarka Google mogłaby się uczyć o Tarnowie od Witolda Gryla*, „Gazeta Krakowska” (Tarnów, wyd. D) 127, 2017, dod. Gazeta Tarnowska, s. 8.

Wiśniewski J., *Archiwalia w bibliotekach i muzeach*, Poznań 2000.

Włodarczyk J., *Józef Lenartowicz (1852-1926) kapitan, społecznik*, „Biblioteczka Wielicka”, 47, 2006, s. 7-11.

Wojnar W., *Prawda o Cierlicku gdzie Żwirko i Wigura startowali do wieczności*, Czeski Cieszyn 1934.

Wójcik-Łużycki A., *Zamek w Wiśniczu - pomnik historii*, „Wiadomości Konserwatorskie” 25, 2009, s. 88-95.

Wyczawski H. E., *Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie. Część 1. dokumenty*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 3, 1961, z. 1-2, s. 27-102.

Wyczawski H. E., *Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie. Część 2. rękopisy*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 4, 1962, s. 23-225.

Wyczęsany W., Pasiut W., Bigaj K., *Przewodnik po gminie Brzesko*, Brzesko 2016.

Wytyczne opracowania rękopisów w bibliotekach polskich, oprac. B. Horodyski, Wrocław 1955.

Zajac J.A., *Praca niepodległościowa na terenie Tarnowa i Obwodu*, Tarnów 1936.

Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce, oprac. D. Kamolowa przy współudziale T. Sieniateckiej, wyd. 2, Warszawa 2003.

(Zyk) [Z. Koper], *Dawne monety znalezione na Górze Marcina*, „Tarnowskie Azoty” 40 (159), 1967, s. 4.

Netografia

<http://dlibra.biblioteka.tarnow.pl/dlibra>

<https://encyklopediakrakowa.pl/slawni-i-zapomniani/86-b/784-bajan-jerzy.html>

<https://miaster.pl/miejsce/miejska-biblioteka-publiczna-im-j-slowackiego-tarnow/>

<http://naszemiasto.radomyslwielki.org.pl/cmentarz-parafialny-w-zdziarcu-z-czescia-zabytkowa/>

<https://pl.wikipedia.org/wiki/TEMI>

<https://www.mojabochnia.pl/?p=101191>